

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Katedra za bibliotekarstvo

DIPLOMSKI RAD

Knjižnice u multikulturalnom društvu:

usporedba hrvatskih narodnih knjižnica s
odabranim primjerima iz svijeta

Mentorica: prof. dr. Ana Barbarić

Studentica: Višnja Flegar

Zagreb, srpanj, 2015.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
1. UVOD	3
2. RAZVOJ POJMOVA MULTIKULTURALIZMA I INTERKULTURALIZMA U DRUŠTVENIM ODNOSIMA	5
3. MEĐUNARODNE KONVENCIJE I ULOGA MULTIKULTURALNIH KNJIŽNICA U EDUKACIJI I DRUŠTVENOM OKRUŽENJU	11
3.1. Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima i kulturnim politikama.....	11
3.2. Uloga i svrha multikulturalnih knjižnica u edukaciji, društvenom i kulturnom okruženju ...	16
3.3. Multikulturalna pismenost kao temelj interkulturalnog obrazovanja i dijaloga	18
4. MULTIKULTURALIZAM I KNJIŽNICE U KANADI, SAD-u i AUSTRALIJI.....	20
4.1. Multikulturalizam u Kanadi	20
4.1.1. Toronto Public Library	21
4.2. Multikulturalizam u Sjedinjenim Američkim Državama	24
4.2.1. Povijest multikulturalizma u knjižnicama SAD-a	25
4.2.2. Glavne etničke skupine i djelovanje javnih knjižnica u SAD-u	29
4.2.3. Queens Library i New York Public Library	31
4.3. Multikulturalizam u Australiji	33
4.3.1. State Library Queensland – Multicultural Bridge & Open Road Project.....	34
5. MULTIKULTURALIZAM U EUROPI I PRIMJER EUROPSKE KNJIŽNICE	37
5.1. Multikulturalizam u Europi	37
5.2. Narodne knjižnice Kopenhagen i Danski knjižnični centar za	38
integraciju.....	38
6. MULTIKULTURALIZAM U HRVATSKOJ I HRVATSKIM KNJIŽNICAMA	40
6.1. Multikulturalizam u Hrvatskoj	40
6.2. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Hrvatskoj	42
6.3. Središnja knjižnica Rusina i Ukrajinaca - Knjižnice grada Zagreba (KGZ)	46
6.2. Središnja knjižnica Albanaca – Knjižnica „Bogdan Ogrizović“	48
7. ZAKLJUČAK	50
LITERATURA:.....	52

1. UVOD

Ideje multikulturalizma i interkulturalizma u današnjem globalnom informacijskom društvu ubrzanog tehnološkog razvoja, pojavom gospodarske krize i sve većih migracija i mobilnosti stanovništva, postaju sve važnijom temom društvenih rasprava. Ti društveni procesi utječu na razvoj odnosa između različitih kulturnih etnosa/etničkih grupa i ljudi koje žive unutar neke države ili lokalne zajednice, kao i onih koji jednostavno žele upoznati drugu kulturu. Možemo se složiti da su danas pitanja vezana uz multikulturalizam, interkulturalizam i globalizaciju jedna od glavnih za daljnji razvoj suvremenog društva, i da priznavanje različitosti među ljudima pomaže integraciji svih pojedinaca i manjinskih grupa, uspostavljajući međusobni dijalog i interaktivan odnos između ljudi i kultura.

Globalizacija je jedan od ključnih pojmova u sociološkoj teoriji koja dovodi do konceptualne konfuzije razumijevanja društva danas, iako su ona mnogo multikulturalnija i etnički raznolikija nego što su to bila u ranijim povijesnim razdobljima. Neki istraživači koriste i izraz „glokalizacija“ kako bi objasnili dualne procese globalnog i lokalnog djelovanja, kao posljedice naglog širenja kapitala, radnih i izbjegličkih migracija, promjenama u komunikacijskim tehnologijama i transportnim sredstvima¹.

Interkulturalni procesi i odnosi među ljudima koji se odvijaju u društvu koje transcendiraju nacionalne granice, isprepleteni su nizom različitih dinamika socijalnih, kulturnih i političkih odnosa koji nastoje omogućiti da se etničke i kulturalne prakse obogaćuju i razvijaju. Moglo bi se reći da su ti procesi jedno od glavnih mjesta kvalitetnog društvenog razvoja i inkluzivne politike, a priznavanje multikulturalizma u ključnim segmentima društvene politike razvoja ostaje trajna odgovornost svake lokalne zajednice ili države. Kada se, smatra Amartya Sen, „međuljudski odnosi promatraju u smislu zasebne međugrupe, kao „prijateljski odnosi“ ili „dijalog“ među civilizacijama ili religijskim etnicitetima, ne obraćajući pažnju na druge skupine kojima iste osobe također pripadaju (uključujući ekonomske, socijalne, političke ili druge kulturne veze), onda je velika važnost u ljudskom životu potpuno izgubljena, a pojedinci su stavljeni u male odjeljke“².

¹ Usp. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 51.

² Sen, Amartya. Identitet i nasilje : iluzija sudbine. Zagreb : Poslovni dnevnik : Masmedia, 2007., str. 16.

U suvremenom globaliziranom informacijskom društvu, multikulturalno djelovanje u knjižnicama kao važnom mjestu za susret znanja različitih kultura, rastapa isključive oblike zaborava identiteta uslijed globalizacijskih procesa, etnocentrizama ili totalitarizama koji mogu proizaći iz toga, te u brizi za manjinske kulture omogućuje uspostavu dijaloga kako bi svi ljudi i građani mogli koristiti usluge knjižnice pod jednakim uvjetima i time stvoriti temelje za daljnji razvoj multikulturalnog društva.

Digitalni mediji i internet uvelike su promijenili način pristupa i distribuciju multikulturalnih izvora i povezanosti znanja različitih kultura, o čemu i dalje valja ozbiljno promišljati, a važnost interkulturalnog dijaloga najviše se pokazuje u svakodnevnom životu ljudi. Knjižnice, kao informativni centri u lokalnim zajednicama, mogu mnogo doprinijeti razvoju dijaloga između kultura. Razvoj kulturnog senzibiliteta, edukacija koja se provodi u obrazovnim i informacijskim institucijama, obilježavanje svjetskog dana kulturne raznolikosti za dijalog i razvoj, razmjena međukulturalnih iskustava i kompetencija pomažu da se u konačnici u širem društvenom i obrazovnom smislu preveniraju i sprječavaju različiti oblici isključivosti, rasizma ili nasilja u društvu. Učenje za demokratsko društvo, razvijanje kritičkog mišljenja i tolerancije, ekološke svijesti, suradnje manjinske i većinske kulture kroz suživot ili međusobno dijeljenje i povezivanje interkulturalnih praksi, dio je zadaća koje u sebi nose multikulturalne knjižnice u svijetu, u europskim i zapadnim zemljama, pa tako i prema posebno razrađenom modelu narodne knjižnice u Hrvatskoj.

2. RAZVOJ POJMOVA MULTIKULTURALIZMA I INTERKULTURALIZMA U DRUŠTVENIM ODNOSIMA

Proces globalizacije ubrzan razvojem novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija predstavlja izazov za kulturnu raznolikost, ali također stvara i uvjete za obnovu dijaloga između kultura i civilizacija, navodi UNESCO-va Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti. Prema tome se kultura zapravo nalazi „u središtu suvremene debate o identitetu, društvenoj koheziji i razvoju ekonomije zasnovane na znanju“.

Prema sociološkim teorijama i raspravama identitet nastaje i mijenja se pod utjecajem procesa individualizacije i pluralizacije načina života u postindustrijskom moderniziranom društvu. Jedan od izvora multikulturalizma proizlaze iz ideje o pluralnom društvu koju 1939. iznosi J.S. Furnivall, dok opisuje suživot različitih kulturnih grupa u nizozemskoj Istočnoj Indiji i kolonijalnoj Burmi koje su mirno koegzistirale bez međusobnog miješanja, osim putem pluralne ekonomije. Kasnije se Horace Kallen kao preteča američkog multikulturalizma, suprotstavlja sa konceptom „kulturnog pluralizma“ komformističkom „kotlu za taljenje“ (Melting Pot), američkom modelu asimilacije kako bi naglasio da demokracija ne uključuje eliminaciju razlika, već mozaik naroda i zajednicu nacionalnih kultura koje autonomno surađuju kroz zajedničke institucije³.

Interes za kulturne različitosti javlja se 1970-ih kroz demokratizaciju društva, rasnu i spolnu emancipaciju i masovne migracije stanovništva koje su mijenjale društvene okolnosti. Okolnosti multikulturalizma prema Paulu Kellyju podrazumijevaju „činjenicu pluralizma u smislu ispremiješanih nacionalnih, etničkih i vjerskih kultura, stvorenu putem grupnih migracija“, u borbi za priznavanjem svojih etno-kulturnih identiteta, čime je kultura postala relevantan socijalni i politički čimbenik. Od 1960-ih godina u vidu društvenih pokreta javljaju se zahtjevi za priznavanjem različitih identiteta : indigenih naroda, nacionalnih manjina, etničkih i „rasnih“ grupa, starih i novih imigranata, feministkinja, homoseksualaca, zelenih i drugih, kao izraz zalaganja za socijalnu pravdu, slobodu, samoodređenje i dignitet unutar dominantnih ideologija i društvenih praksi⁴. Najistaknutija teoretičarka pravednosti i politike razlike Iris M. Young naglašava da bi filozofske teorije pravednosti, umjesto da budu suviše apstraktne, trebale uključiti kritiku (institucionaliziranih hijerarhijskih podjela, dominacije, ugnjetavanja, nemoći i kulturnog imperijalizma), ali i potvrđivanje pozitivnih ideja, načela,

³ Usp. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 30.

⁴ Ibid, str. 37.

institucija i praksi koje nose suvremene rasprave o ravnopravnosti različitih grupa, emancipaciji žena, dvojezičnom obrazovanju i pravu indigenih naroda koji su bili potlačeni u prošlosti kao što su američki Indijanci i dr., kako bi priznale njihova prava poticanjem njihovog potpunog sudjelovanja u javnom životu⁵.

Multikulturalizam kao skup javnih politika prvi puta javio se u Kanadi, SAD-u, Australiji, Novom Zelandu, a nakon toga i zemljama zapadne Europe. Kao odgovor na tradicionalnu politiku „kulturne različitosti“, multikulturalizam se zapravo javlja kao alternativa ili ima izvor u jenjavajućim praksama kolonijalizma i ranijim nagodbama oko Kulturkampf u europskim zemljama kao što je pilarizacija u Nizozemskoj, način kulturnog pluralizma od 1910-ih do 1970-ih koji se odnosi na jednaka prava vjerskih zajednica: katolika, protestanata i crkveno nezavisnog stanovništva u smislu državne potpore u obrazovanju, a s vremenom se sustav proširio na organiziranje posebnih sindikata, sveučilišta, novina i radioemisija što je poslužilo kao model za razvoj multikulturalizma. Jedan od izvora je također prilagodba stanovništva demografskim promjenama i kulturnoj hegemoniji u naseljeničkim društvima od Kanade do Južne Afrike. Rasprave o multikulturalnosti nakon toga otvaraju čitav niz društvenih pitanja i problematike.

U bibliotekarskim klasifikacijama taj pojam se javlja u novije vrijeme, tako da Oxford Supplement rječnik prvi put uvodi pojam multikulturalan 1976. godine, s obrazloženjem da se pojavio 1941. u New Yorku, u značenju protivnom pojmovima nacionalizam i nacionalna predrasuda. Zanimljivo je da je tek 1990. godine Kongresna knjižnica u Washingtonu pojam definirala kao „uvjet u kojoj etničke, vjerske i kulturne grupe koegzistiraju unutar jednog društva.“ Literatura 1970-ih i 80-ih koja je sadržavala pojam multikulturalizma prema Nathanu Glazeru (1997), bila je najviše kanadska ili australska, iz razloga što je to omogućila nova kanadska politika reguliranja međuetničkih odnosa od 1960-ih godina. Na prvoj svojoj konferenciji 1965. godine, kanadski Slaveni počeli su govoriti o multikulturalizmu pa se može pretpostaviti da su i izmislili taj pojam i prije govora kanadskog premijera P. Trudeaua 1971. kada govori da termin bikulturalizam ne oslikava dovoljno dobro kanadsko društvo, nego je riječ multikulturalizam u tom pogledu preciznija. Kanadski Slaveni protestirali su protiv naziva savezne Kraljevske komisije o dvojezičnosti i naglašavali da je Kanada, uz englesku i francusku, dom više jezika i kultura.

⁵ Usp. Young, Iris Marion. Pravednost i politika razlike. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2005., str.19.

U široj literaturi društvenih znanosti prema M. Mesiću, pojam „multikulturalan“ počinje se kasnije upotrebljavati više u kontekstu rasprava o afričkim društvima. Nakon toga, kao odgovor na Bushevu eru o „novom svjetskom poretku“, kulturalni studiji kao akademski pokret koji uvodi i pedagogiju kao element javne kulture, zajedno s multikulturalizmom teži preuređivanju ustaljenih normi i metoda stručnog rada. U obrazovanju nastoji proizvesti demokratičnije kritično društvo, no uz to primjeri korporacijskog multikulturalizma pokazuju da takav koncept ne mora u sebi uopće imati kritički sadržaj⁶. S druge strane, u 1990-im godinama multikulturalizam se puno više vezuje uz tečajeve o „građanskim umijećima“ i uz tečajeve za učenje jezika te planovima za zapošljavanje imigranata, s ciljem da se integriraju u društvenu zajednicu. Kada su ljudi u nepovoljnom materijalnom ili kulturnom položaju nisu u mogućnosti u potpunosti koristiti prilike koje im se pružaju, ukoliko nemaju dostupnost takvim sadržajima, jednim važnim dijelom i kroz multikulturalne knjižnice.

Prema IFLA-inoj Sekciji za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice, multikulturalnost se definira kao „suživot različitih kultura, gdje kultura uključuje rasne, religijske ili kulturne skupine te se očituje u običajima, kulturnim pretpostavkama i vrijednostima, načinima razmišljanja i komunikacije“.⁷

Pojam interkulturalnosti razlikuje se od multikulturalizma koji se može doživjeti statički ako se pogrešno shvaća kao esencijalističku kulturnu zatvorenost grupa i izolaciju koja konzervira neliberalne odnose, jer interkulturalnost u osnovi dodaje semantičko značenje koje upućuje na dinamički i dijaloški međuodnos između kultura. Interkulturalizam je orijentiran prema otvorenim modelima kulture, poticanju kontakata i prožimanju, a u krajnjem obliku može se nazvati transkulturalizam.

Interkulturalizam u tom smislu, bolje naznačuje kako rješavati probleme lokalne kulture, jer upućuje na dinamičko djelovanje, ali u najširem shvaćanju pojam multikulturalizam je, uz suživot i pluralnost identiteta, priznavanje prava različitih društvenih grupa na zadržavanje svojih kulturnih specifičnosti koje mogu čuvati stabilnost zajednice. Pozitivna strana takvog pogleda na multikulturalizam je svijest o očuvanju identiteta, koji onda dalje kao podloga omogućuje interkulturalnim praksama da se ti identiteti mijenjaju, razvijaju, grade ili

⁶ Usp. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 60.

⁷ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str 11.

razmjenjuju između različitih kulturnih grupa ili pojedinaca, umjesto ili kao odgovor na asimilaciju, kulturni relativizam ili etnocentrizam.

Viola Georgi (1999) predlaže i govori o pet dosad razvijenih oblika multikulturalizma: (a) Kooperativni kao etno-pluralistična varijanta kojoj je cilj multietničko društvo u kojem ne dolazi do ispreplitanja, nego do suživota različitih kultura, gdje kultura zamjenjuje rasu i gdje etničke grupe egzistiraju u uvjetima jednakosti; (b) Tradicionalni model po kojem se kulturna različitost i etničnost s vremenom tali, kao europsko useljavanje ljudi u SAD, kroz „kotao za taljenje“ (Melting Pot) koji nakon propasti tog modela i priznavanja perzistentnosti etničnosti zamjenjuje model „zdjele za salatu“ („salad bowl“), gdje se jednostavno rečeno, svaki sastojak može odvojiti od drugog, ali se oni integrirano spajaju; (c) Liberalni multikulturalizam koji nastoji zadržati formalne principe jednakosti i centralnu poziciju individue naspram etničkih i kulturnih grupa te traži jasno odvajanje privatne i javne sfere. Kultura se prebacuje u privatno područje i izraz je partikularnosti, dok u javnom području trebaju vladati univerzalistički principi i demokratizirajući procesi, što u pluralnom društvu znači de-kulturalizacija javnog područja; (d) Lijevo-liberalni multikulturalizam koji se bazira na paradigmi razlike, naglašava politiku identiteta i reprezentativnu jednakost, rodnu perspektivu, kao i pozitivnu diskriminaciju zakinutih manjina kroz programe „afirmativne akcije“, borbu za socijalnu i pravnu jednakost koja kritizira univerzalizam i eurocentrizam te brani kolektivna prava za kulturne manjine u skladu s njihovim zahtjevima za autonomijom (jezična politika, kulturna i teritorijalna autonomija); i naposljetku (e) Kritički, samo-refleksivni multikulturalizam koji pokušava pomiriti formalnu paradigmu jednakosti i politiku razlike kroz interkulturalne procese međusobnog priznavanja, reprezentira jednakost u razlici i traži stvaranje nove terminologije za pluralna društva. U središtu te analize su „kulturna hibridnost“, post-tradicionalnost, transkulturacija i transnacionalnost, što znači da se umjesto naglašavanja kulturnih razlika orijentira na promatranje kulturnih i nacionalnih preklapanja, miješanja i recipročnosti, i vodi do dekonstrukcije ideje homogenosti i kulturne autentičnosti većinskih grupa.

Multikulturalistička debata u svom temelju prihvaća teorijski model Charlesa Taylora koji govori o „politici priznavanja“ („The Politics of Recognition“, 1994) gdje pokušava razjasniti nastanak koncepta multikulturalizma i ključne probleme koje predstavlja pred liberalnu teoriju društva⁸. Važnost priznavanja osnažena je novim razumijevanjem individualnog

⁸ Usp. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 76.

identiteta koji se pojavio krajem 18. stoljeća, a koji Taylor naziva idealom „autentičnosti“. Pritom se mora uzeti u obzir da je ljudski život presudno određen dijaloškim karakterom, da naš identitet definiramo uvijek u dijalogu sa ili ponekad u borbi protiv onoga što, prema G.H.Mead „značajni drugi“ želi projicirati, a što je ranije bilo zamagljeno monološkom orijentacijom glavnog toka moderne filozofije. Vlastiti se identitet otkriva ne u izolaciji, već u pregovaranju s drugima. Danas je teorija priznavanja univerzalno prihvaćena, jednako na intimnoj, kao i društvenoj razini jer se kolektivni identiteti mogu formirati jedino u otvorenom dijalogu, što politici priznavanja daje još važniju ulogu.

U svojoj koncepciji liberalnog multikulturalizma Will Kymlicka, u knjizi Multikulturalno građanstvo: liberalna teorija manjinskih prava nastoji objasniti kako pomiriti zahtjeve liberalnih demokracija koje svoja temeljna načela grade na individualnim pravima pojedinaca, s kolektivnim kulturnim pravima. Tvrdi da liberalizam može bolje od komunitarijanskih teorija integrirati manjinske kulture i da je u tome uspješniji jer otvara prostor snažnom multikulturalizmu u vidu kulturnih prava. Tradicionalno se liberalizam prvenstveno oslanja na poštovanje individualne autonomije i nije fokusirano na političko priznavanje kulturnih identiteta.

Will Kymlicka je najgorljiviji zagovaratelj da liberalizam najbolje može integrirati manjinske kulture pa se njegova liberalna teorija manjinskih prava nadovezuje na liberalnu demokraciju koja može prihvatiti samo one kulture koje poštuju različitost i temeljna ljudska prava, pravo na život, slobodu vjere, slobodu govora i izražavanja mišljenja. Prava pojedinca odnose se na sve ljude neovisno o boji kože, etničkoj ili vjerskoj pripadnosti, nacionalnosti, spolu, spolnoj orijentaciji ili ako se pak radi o tjelesnim nedostacima.

Liberalni multikulturalizam u zapadnim zemljama nastoji dokazati da postoji prirodna jednakost između bijelaca, Afroamerikanaca, Latinoamerikanaca, Azijaca i drugih rasnih populacija, kognitivna ekvivalencija koja se može postići jedino dostupnošću društvenih i obrazovnih prilika svima koji to žele kako bi mogli pod istim uvjetima biti prisutni na tržištu rada. Postojeća socijalna, kulturna i ekonomska ograničenja trebala bi se nastaviti reformirati kako bi se za sve ostvarila prilika za socijalnu jednakost. Naglasak na jednakosti svih se odnosi na jednakost u rasnoj vrijednosti, ali ne i na važne kulturne razlike koje se ne smiju

zatomljivati jer obogaćuju kulturne vrijednosti, kognitivne stilove, stavove, ponašanja i socijalne prakse⁹.

Globalizacija je u osnovi manjinama dala više mogućnosti za održavanje posebnog identiteta i života te je nasuprot kulturno homogene države učinila da države i institucije budu otvorenije prema pluralizmu i raznolikosti¹⁰. Knjižnične i druge kulturne i obrazovne institucije u tom vremenu rađanja novih globalizacijskih procesa od kraja 1970-ih, prilagođavaju su praksama multikulturalnih politika, podrška su jezičnoj, obrazovnoj ili socijalnoj integraciji manjinskih grupa ili imigranata, pomažu njihovu integraciju u lokalno društvo time što se razlike istovremeno uvažavaju kroz grupno-specifična prava koja su dio naslijeđa neke zajednice, a koje istovremeno uključuje naslijeđeno pravo pojedinca, tj. liberalnu politiku o priznavanju individualne autonomije i mogućnosti da pojedinci unutar grupa slobodno mijenjaju i unaprjeđuju svoje stavove i socijalne prakse.

⁹ Usp. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 139.

¹⁰ Usp. Kymlicka, Will. Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003., str. 17.

3. MEĐUNARODNE KONVENCIJE I ULOGA MULTIKULTURALNIH KNJIŽNICA U EDUKACIJI I DRUŠTVENOM OKRUŽENJU

3.1. Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima i kulturnim politikama

Prema UNESCO-voj **Univerzalnoj deklaraciji o kulturnoj raznolikosti** sastavljenoj na generalnoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, znanost i kulturu u Parizu 2. studenog 2001., „kultura predstavlja specifični set duhovnih, intelektualnih i emocionalnih karakteristika društva ili društvene grupe, te pored umjetnosti i književnosti, obuhvaća i životni stil, načine zajedničkog življenja, vrijednosne sustave, tradicije i vjerovanja“, sukladno zaključcima Svjetske konferencije o kulturnim politikama (MONDIACULT, Meksiko Siti, 1982), Svjetskog povjerenstva o kulturi i razvoju (Our Creative Diversity, 1995) i Međuvladine konferencije o kulturnim politikama za razvoj (Stockholm, 1998). Time se potvrđuje da su, kao što stoji u Deklaraciji, poštovanje raznolikosti kultura, tolerancija, dijalog i suradnja u duhu međusobnog povjerenja i razumijevanja, najbolja garancija međunarodnog mira i sigurnosti.

Oslanjajući se na **Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima** koja naglašava stalnu potrebu za punom implementacijom ljudskih prava i osnovnih sloboda, zatim na vlastiti Ustav i na druge univerzalno prihvaćene pravne instrumente, kao što su Međunarodni sporazumi iz 1966. godine koji se odnose na građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava, UNESCO se ovlašćuje za predlaganje „međunarodnih sporazuma neophodnih za promoviranje slobodnog protoka ideja u riječi i slici“. Prema Ustavu „ljudsko dostojanstvo zahtijeva širenje kulture i obrazovanja s ciljem pravde, slobode i mira. Sveta je dužnost svih naroda da je ispune u duhu uzajamnog pomaganja.“¹¹

¹¹ Univerzalna deklaracija UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_hr.pdf. (11.07.2015.)

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine izrazila je, na temelju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (1948.) i Deklaracije o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima (1960.), potrebu brzog ukidanja svih oblika i pojava rasne diskriminacije u svim dijelovima svijeta. Njome se traži osiguranje razumijevanja i poštovanja dostojanstva ljudske osobnosti, uvjerena da je svaka doktrina o superiornosti zasnovanoj na razlici između rasa znanstveno lažna, dovoljna je za osudu s moralne točke gledišta i socijalno nepravedna, kao i opasna i da ništa ne bi moglo opravdati rasnu diskriminaciju, ni teoretski ni praktično, ma gdje to bilo¹². Oslanjajući se na Konvenciju o diskriminaciji u oblasti zapošljavanja i zanimanja koju je Međunarodna organizacija rada usvojila 1958. godine i Konvenciju o borbi protiv diskriminacije u području obrazovanja koju je usvojila Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) 1960. godine, nastoji sprovesti u život principe navedene u Deklaraciji Ujedinjenih naroda o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Prema tom dogovoru sve se države članice obvezuju poduzeti, u okolnostima kada bi to bilo nužno potrebno: u socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mjere za odgovarajuće osiguranje razvoja ili zaštite izvjesnih rasnih/etničkih grupa i pojedinaca koji pripadaju tim grupama, sve radi osiguravanja, pod uvjetima jednakosti, puno ostvarenje njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Posebno se tada osuđivala rasna segregacija i aparthejd pa su države i javne vlasti pozvane da se nezakonitima i kažnjivim djelom proglase i zabrane organizacije i aktivnosti organizirane propagande koje potiču rasnu diskriminaciju i koje je na bilo koji način pomažu. Mnoga prava od građanskih do političkih (pravo na slobodu kretanja, slobodu mišljenja i izražavanja, pravo na rad, zdravlje, obrazovanje i dr.) garantiraju se ovom Konvencijom koja obvezuje da se poduzmu hitne i efikasne mjere u području nastave, obrazovanja, kulture i informacija radi borbe protiv predrasuda koje vode rasnoj diskriminaciji. Naglašava se da je jedino tim smjerom potpomaganja, razumijevanja, tolerancije i prijateljstva među rasnim i etničkim skupinama i narodima moguće graditi multikulturalno društvo.

Durbanska deklaracija (UN konferencija o rasizmu, 2001.) donesena na Svjetskoj konferenciji o rasizmu, rasnoj diskriminaciji, ksenofobiji i drugim oblicima netolerancije proglasila je ksenofobiju prema nedržavljanima, naročito migrantima, izbjeglicama i azilantima, jednim od glavnih uzroka rasizma u suvremenom društvu, utvrdivši da se povrede ljudskih prava pripadnika ovih grupa često dešavaju upravo u kontekstu diskriminacije,

¹² Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. URL: <http://www.unhcr.rs/media/Medjunarodna%20konvencija%20o%20ukidanju%20svih%20oblika%20rasne%20diskriminacije.pdf> (11.07.2015.)

ksenofobije i rasizma. Na konferenciji je usvojen program aktivnosti koji poziva međunarodnu zajednicu na izradu dostupnog međunarodnog okvira koji bi bio učinkovitiji pri pokušajima zaštite od diskriminacije. Jedno od glavnih pitanja kojima se konferencija bavila bio je utjecaj povijesnih obrazaca i uobičajenih pojava rasne ili etničke diskriminacije te potreba osmišljavanja društvenih mjera i planova aktivnosti za rad sa žrtvama povijesnog isključivanja. Jedno od ključnih pitanja jest pitanje višestruke diskriminacije ili višeslojne diskriminacije koja nije neuobičajena pojava i stvara jedinstvene učinke. Prema njoj višeslojna diskriminacija ili isprepletena diskriminacija posebno utječe na žene čija je podložnost diskriminaciji povećana kada dolaze iz etničke ili rasne manjinske skupine.

Europska unija je na temelju ove deklaracije pokrenula projekt o poticanju domicilnog multikulturalizma obrazovanjem (**RIME**) koji je osmišljen u suradnji sa sveučilištima u Birminghamu, Warwicku i Zapadnoengleskim sveučilištem (Velika Britanija), državnim sveučilištima Uljanovski i Kuban (Ruska Federacija) te partnerskim nevladinim udrugama iz jugoistočne Europe, središnje istočne Europe, Ruske Federacije, južnog Kavkaza i Velike Britanije, i to u razdoblju između siječnja 2004. i prosinca 2006. godine. U spomenutim regijama u projekt su uključeni partneri iz Bugarske, Hrvatske, Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Ukrajine, okruga Krasnodar u južnoj Rusiji, Gruzije i Abhazije¹³.

Središnji cilj projekta RIME bio je pridonijeti borbi protiv ksenofobije, rasizma, etničke diskriminacije i nesnošljivosti, koja je povezana s poticanjem spolnog i rodnog pristupa tim pitanjima i razvoju održivog niza aktivnosti usmjerenih na djelovanje mladih u navedenim regijama, tako da je taj dio bio zasebno obrađen. Kao primjer ksenofobije navodi se odnos prema mešketskim Turcima u Rusiji, Bošnjacima u Srbiji ili Crnoj Gori i Romima u Hrvatskoj. Tradicionalni oblici rasizma nisu dominantno pitanje za većinu ljudi, nego razumijevanje različitih povijesnih okolnosti u kojima su nastajale određene miješane zajednice na nekom teritoriju, vrste režima i politika koje su bile dominante u to vrijeme, tako da se može razumjeti zašto diskriminacija i ksenofobija proizlaze iz nerazumijevanja i nedostatka reguliranja mirne koegzistencije u regijama gdje sukob oko vlasti još nije razriješen.

¹³ Obrazovanje za mir i multikulturalizam: Priručnik za trenere. Agencija lokalne demokracije Sisak. URL: http://www.lda-sisak.hr/uploads/lda-sisak/publikacije/croatian_text.pdf (12.07.2015.)

Podizanje svijesti o diskriminaciji među samim pripadnicima dominantne skupine i potrebi za izgrađivanjem domicilnog multikulturalizma, zajedničkog suživota i spoznavanja različitosti, pomaže u borbi protiv diskriminacije. Posebno pripremljeni materijali za trening nastavnika, ljudi koji rade s mladima (što trebaju uključivati i knjižnice) i trenere iz različitih nevladinih udruga, pomoć su u pripremi različitih multikulturalnih programa (npr. Integracija prognanika i povratnika u hrvatsko društvo, Interkulturalna edukacija učitelja, Zaštita i promocija ljudskih prava, Škola građanskog društva, Kalendar ljudskih prava za srednjoškolce i dr.) .

Programi su se provodili u Agenciji lokalne demokracije Sisak od 1998. godine, u kojima se radilo na prepoznavanju stereotipa, predrasuda i diskriminacije i koje su imale visok odaziv ciljanih skupina, te korisnicima poručile da u međusobnim razlikama ne smiju izgubiti povjerenje u ljude te da će različite nacionalnosti, vjeroispovijesti i različite skupine moći živjeti zajedno u raznolikosti i shvatiti to kao obogaćenje njihovih života, što se i nalazi u samoj srži liberalne demokracije.

Na europskoj razini Vijeće Europe je, vezano uz prava o nacionalnim manjinama, donijelo **Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima** 1992. godine, a nakon toga 1995. **Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina**. Republika Hrvatska je ratificirala dokumente 1997. godine i time napravila bitan iskorak prema osiguravanju prava nacionalnim manjinama. Zakonska regulativa je nadopunjena 2002. godine **Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina** koji određuje odnos prema nacionalnim manjinama osiguravanjem prava na služenje svojim jezikom i pismom, prava na odgoj i obrazovanje na pismu i jeziku kojim se služe, prava na održavanje, razvoj i iskazivanje vlastite kulture, pristupa sredstvima javnog priopćavanja na jeziku i pismu kojim se služe¹⁴ i drugo što je važno. Djelovanjem različitih institucija i organizacija, među kojima knjižnice zauzimaju važno mjesto, ta se prava trebaju nastavljati ostvarivati.

¹⁴ Todorčev Hlača, Katarina. Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj ; Radna grupa za manjinske knjižnice HKD-a. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/757> (14.07.2015.)

IFLA-ine Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice rezultat su dugogodišnjeg sazrijevanja problematike multikulturalnosti u kontekstu knjižnica i trajnoga rada Stalnog odbora Sekcije za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice¹⁵. Definiranje usluga za multikulturalne zajednice započelo je 1982. godine izdavanjem Standarda za usluge multikulturalnih narodnih knjižnica, koje je objavila Radna skupina za multikulturalne knjižnične usluge i Knjižnični odbor Victorije u Australiji. 1987. godine izdane su prve smjernice, a zbog prilagodbe knjižnica tehnološkim promjenama 1998. izašlo je drugo izdanje. Treće izdanje iz 2009. prilagođeno je novim društvenim uvjetima u kojima su pojmovi kao informacijsko društvo, globalizacija i međukulturni dijalog, društvene i tehnološke promjene postale neizostavni dio utjecaja na izgradnju modernog i multikulturalnog društva.

IFLA-in Manifest za multikulturalnu knjižnicu navodi pet važnih elemenata u njezinom radu: (1) **Rukovođenje** na metarazini na kojoj postoji jasna politička volja koju će ostvariti knjižnična uprava i strategiju koja će imati odgovarajuću politiku zapošljavanja i ljudskih resursa, financija, usluga i sadržaja, u suradnji s mjerodavnim institucijama i populacijom koja odražava demografsku strukturu područja na kojem knjižnica djeluje; (2) **Zbirke** za useljenike na jeziku i iz kulture korisnika, kao i građu i usluge koje predstavljaju njihovu kulturu široj javnosti; (3) **Usluge**: primjerene i učinkovite informacijske usluge i građa, upute za korisnike, obrazovne programe; (4) **Višejezični pristup** u sredinama gdje postoji mnogo materinjih jezika, koji je dostupan i na tiskanim natpisima u prostoru knjižnice; (5) **Osoblje** koje treba odražavati mjesnu demografsku strukturu i skupinu korisnika koju uslužuje kao poticaj za osjećaj sigurnosti i nesvjesnog poistovjećivanja kroz ono što je zajedničko, osoblje koje ima znanje o kulturama i jezicima koji su zastupljeni u knjižnici, dobru komunikaciju, znanje o međukulturalnoj komunikaciji i svijest o mehanizmima koji dovode do rasizma, diskriminacije i isključivanja.

Najvažnije je što ističe da multikulturalne usluge nisu posebne usluge, nego su ugrađene u usluge namijenjene svima, kako većinskom tako i manjinskom stanovništvu i uključuje sve vrste knjižnica: akademske, nacionalne, školske, privatne, privredne, ne samo one koje su javne ili narodne knjižnice.

¹⁵ Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: [www.hkdrustvo.hr/datoteke/835/vbh/God.53\(2010\),br.1](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/835/vbh/God.53(2010),br.1) (14.07.2015.)

3.2. Uloga i svrha multikulturalnih knjižnica u edukaciji, društvenom i kulturnom okruženju

Knjižnica kao mjesto učenja, mjesto okupljanja i kao kulturno središte u svijetu koji svaki dan postaje sve manji, može mnogo pridonijeti razumijevanju znanja o tome što je raznolikost kultura: jezična, lokalna, globalna, nacionalna, generacijska, istraživačka te kao takva gradi osjećaj obostranog razumijevanja jer predstavlja mjesto za susret koje je svima otvoreno.

U marginalizirane ili nedovoljno zastupljene skupine koje knjižnica podupire ubrajaju se izbjeglice, azilanti, useljeničke manjine, radnici-migranti¹⁶, osobe s pravom privremenog boravka, nacionalne i etničke manjine, starosjedičko stanovništvo, osobe kulturno mješovitog podrijetla i transnacionalne osobe.

Prema **Smjernicama za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice** usluge podrazumijevaju pružanje multikulturalnih informacija svim korisnicima, posebno onima koji su najviše marginalizirani, ali ipak poseban naglasak nije samo na useljeničkom stanovništvu, nego kako integrirati stanovništvo u cjelini u raznoliko društvo u kojem žive i kako da upoznaju one ljude koji se od njih razlikuju. Budući da na svijetu postoji više od 6000 različitih jezika, i kako je migracija stanovništva sve veća svake godine, u porastu je veći broj ljudi sa složenim identitetom. Postojeća multikulturalna struktura složenija je pod utjecajem globalizacije, brže komunikacije, prijevoza i drugih društvenih i tehnoloških promjena.

Svrha multikulturalnih knjižnica je djelovanje u smjeru promicanja pravednosti i jednakosti u pristupu knjižničnim uslugama, da ostvaruju važnu ulogu u obrazovanju, društvenom djelovanju i globalnom razumijevanju kao središta za učenje (pristup materijalima), kao kulturna središta (čuvaju različite kulture, baštine, tradiciju, književnost, umjetnost, glazbu) i kao informacijska središta¹⁷.

Nabavljena građa treba omogućiti pristup drugim kulturama na jeziku kulture kojoj pripada korisnik, uključivati građu na većinskom jeziku koja se odnosi na kulturno raznolike zajednice i njihovu baštinu i koja će olakšati učenje službenog i drugih jezika.

¹⁶ Defining Multiculturalism. IFLA, 2005. URL: <http://archive.ifla.org/VII/s32/pub/multiculturalism-en.pdf> (14.07.2015.)

¹⁷ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str 18.

Multikulturalne knjižnice trebaju poticati i brinuti se za učenje jezika i blisko surađivati s lokalnim obrazovnim ustanovama i govornim zajednicama, provoditi, promicati ili suorganizirati aktivnosti kojima se pomaže novopridošlim useljenicima u prilagođavanju novoj domovini i okupljati multikulturalne zajednice (kroz društvene događaje, izložbe, zajedničke skupove o kulturnim temama).

Prilično je važno osigurati pristupačnost usluga svim članovima zajednice, posebno novim useljenicima koji nisu imali pristup sličnim uslugama u svojim zemljama. Usluge pritom moraju biti u besplatnom javnom pristupu i korištenju kao temeljni poticaj za korištenje knjižnice. Knjižnična signalizacija unutar prostorija treba biti jasno izražena i istaknuta na jezicima glavnih skupina korisnika ili međunarodnim simbolima (za pomoć knjižničarima i korisnicima kreirana je baza podataka, višjezični pojmovnik – alat koji je osmislila Državna knjižnica Novi Južni Wales u Australiji, a sadrži uobičajene izraze i fraze korištene u knjižnici na 49 jezika, koji se mogu učitati sa interneta¹⁸). Široki izbor višjezične građe mora uključivati periodičke publikacije, novine i multimediju dostupnu na pristupačnom i istaknutom mjestu.

Važna je analiza korisničkih potreba i zajednice, demografski i socio-ekonomski podaci, informacijsko okruženje, podaci državnih institucija, gospodarskih i marketinških istraživanja, lokalnih trgovinskih komora i organizacija u zajednici, kako bi se na temelju procjene potreba mogla definirati profil skupina ljudi kojima su usluge namijenjene.

Sudjelovanjem u životu zajednice, knjižnice mogu doprinosti njenoj dobrobiti, preuzimati inicijative u mjesnim zbivanjima, kulturne aktivnosti, festivale i obilježavanja važnih događanja, izložbe, zajedničke skupove o kulturnim temama i društvenom djelovanju, kao mjesto interakcije ljudi iz raznih kultura i različitog socijalnog statusa.

¹⁸ Multilingual Glossary Multicultural Services. New South Wales State Library. URL: <http://www2.sl.nsw.gov.au/multicultural/glossary> (15.07.2015.)

3.3. Multikulturalna pismenost kao temelj interkulturalnog obrazovanja i dijaloga

Multikulturalna pismenost čini sklop znanja, stavova, vještina i ponašanja bitnih za svakog pojedinca u multikulturalnom okruženju, ali i za cjelokupno društvo i predstavlja jednu od najvažnijih pismenosti 21. stoljeća (uz vizualnu, medijsku i informacijsku pismenost).

Sastavni dio opće pismenosti današnjeg društva je kulturni senzibilitet¹⁹ koji nam daje sposobnost komunikacije u interkulturalnim odnosima i brige za manjinske kulture. Dijalog je moguć jedino ako postoji svijest o kulturnim različitostima između i unutar različitih kultura.

Prema UNESCO-voj (2008.) definiciji kulturalna/multikulturalna pismenost obuhvaća znanje i razumijevanje kako tradicija, vjerovanja, simboli, ikonografija i tradicionalna sredstva komunikacije (usmene komunikacije) korištenjem tehnologija, utječu na kreiranje, spremanje, postupanje, prenošenje, zaštitu i arhiviranje informacija i znanja – tj. kako kulturni čimbenici utječu na efikasno korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija.

Knowledge Network Explorer (2002.) definira multikulturalnu pismenost kao poznavanje kultura, jezika i načina kako multi-osjetilni podaci (tekst, zvuk i grafika) mogu iskriviti i uvesti pristranosti u jeziku, temama i vizualnim sadržajima. Ona je poznavanje kulturno determiniranih normi koje promiču razumijevanje. Prema Sean Cordesu (2009.) multikulturalna pismenost znači sposobnost priznavanja, usporedbe, razlikovanja i poštivanja sličnosti i razlika u kulturnom ponašanju, uvjerenju i vrijednostima unutar i između kultura²⁰.

Cordes govori i o multimodalnoj pismenosti, kompleksnom skupu sposobnosti koja uključuje pristup, analizu, sintezu, evaluaciju i korištenje informacija u različitim modalitetima. Količina informacija izrazito ubrzano raste, dok se procesi koje smo znali kvalificirati kao informacijsku istinu prebacuju iz centraliziranog mjesta prema široj društvenoj i civilnoj participaciji. S. Cordes to naziva kritičnom točkom u povijesti informacija koja ima velik

¹⁹ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 8.

²⁰ Stričević, Ivanka. Multikulturalna pismenost u knjižnici – temelj interkulturalnog dijaloga. 2011. URL: http://www.nsk.hr/wp-content/themes/nk/savjetovanje2011/Ivanka_Stricevic.ppt. (18.07.2015.)

utjecaj na naše živote²¹. Naglašava da je kontekst knjižničnih instrukcija utemeljen u povezivanju principa vizualne, medijske, informacijske i multikulturalne pismenosti i iskustva koja nas osposobljavaju za kritičko mišljenje. Zahtjeva novu vrstu senzibilnosti koja promovira samoodgovornost za prikupljanje i upotrebu fleksibilnog, istraživačkog i etičkog znanja.

Novo informacijsko okruženje posve je promijenilo standarde pismenosti pa se tako i multikulturalna pismenost vezuje uz osviještenost i kulturno izražavanje, znanja, vještina i stavova vezanih uz vlastitu i druge kulture, prema Europskoj uniji (2006.) kao jedna od 8 ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje (uz komunikaciju na materinjem i stranim jezicima, matematičku i bazičnu znanstvenu i tehnološku pismenost, digitalnu pismenost, učiti kako učiti, socijalne i građanske kompetencije, senzibilitet za inicijativu i poduzetništvo i kulturnu osviještenost)²². Interkulturalna društva odražavaju otvorene odnose, interakciju, razmjenu, komunikaciju i sinergiju, međukulturni dijalog koji ne stavlja u prvi plan neku većinsku ili manjinsku kulturu.

Kao polazišta za razvoj ove vrste pismenosti nužno je unutar različitih institucionalnih i izvaninstitucionalnih praksi prihvaćanje jednakosti ljudskih prava, sposobnosti i vrijednosti, odbacivanje diskriminacije, međusobno poznavanje, približavanje i razmjena gledišta, iskustava, ideja, zajedničko donošenje odluka, zajedničko djelovanje te suradnja i pomaganje²³, da bi se u konačnici moglo poticati interkulturalni dijalog i građansku aktivnost na svim razinama društva.

²¹ Cordes, Sean. Broad Horizons: The Role of Multimodal Literacy in 21st Century Library Instruction. 2009. URL: <http://conference.ifla.org/past-wlic/2009/94-cordes-en.pdf> (18.07.2015.)

²² Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. // *Official Journal of the European Union* L394/10, 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF> (19.07.2015.)

²³ Stričević, Ivanka. Multikulturalna pismenost u knjižnici – temelj interkulturalnog dijaloga. 2011. URL: http://www.nsk.hr/wp-content/themes/nk/savjetovanje2011/Ivanka_Stricevic.ppt. (19.07.2015.)

4. MULTIKULTURALIZAM I KNJIŽNICE U KANADI, SAD-U I AUSTRALIJI

4.1. Multikulturalizam u Kanadi

Multikulturalne javne politike koje su se u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća javile u Kanadi, SAD-u, Australiji, Novom Zelandu i zapadnoj Europi počele su poboljšavati društveni i ekonomski položaj različitih manjina, etničkih i rasnih, starosjedilačkih naroda koji su povijesno bili žrtve grube diskriminacije i nepravde u tim zemljama. Kako je prva zemlja u svijetu koja je usvojila službenu politiku multikulturalnosti bila 1971. Kanada, ona je i najranije regulirala programe i usluge koje podupiru etnokulturne udruge. 1982. godine zakonski je priznata u članku 27. novousvojene Kanadske povelje o pravima i slobodama, gdje se navodi da sudovi trebaju tumačiti povelju „na način koji je u skladu s očuvanjem i obogaćivanjem multikulturalne baštine Kanade.“ Kroz posebne mjere i politiku 1988. su i institucionalizirane kroz Zakon o multikulturalnosti, a bile su posljedica socijalnih kretanja pod nazivom „nova etničnost“ („new ethnicity“), u isto vrijeme kada je u SAD-u porastao značaj etničkog „revivala“ nasuprot anglo-konformnom modelu „melting pota“. U društvenim sferama to je rezultiralo stvaranjem novog kanadskog nacionalnog identiteta koji reguliranjem socijalne strukturne dimenzije smanjuje socijalne napetosti među etničkim grupama.

U Kanadi je povijesni razvoj obuhvatio stvaranje federacije triju nacionalnih skupina (Engleza, Francuza i autohtonih, starosjedilačkih naroda). Kvebečke/frankofonske i starosjedilačke zajednice nisu bile u početku dobrovoljno inkorporirane, a kasnije su i obje pokorene od strane Engleza/anglofonske zajednice. Težnja Quebeca za specijalnim statusom „jedinog društva u Kanadi i Sjevernoj Americi s većinskim francuskim jezikom i kulturom“ i starosjedioca Indijanaca za „inherentnim pravom na samoupravu“ nastavila se i kasnije, što Kanadu danas čini dvonacionalnom i/ili multinacionalnom i polietničkom državom koja je odbacila asimilacionistički model, odnosno prihvatila tolerantiju i pluralističniju politiku, „etnički mozaik“ kroz poštovanje prema integritetu useljeničkih ili starosjedilačkih kultura. Svaka skupina je pri tome zadržala nešto od svoje etničke partikularnosti²⁴. Starosjedilački narodi mogli su dobiti posebna prava i ovlaštenja koja

²⁴ Usp. Kymlicka, Will: Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003., str. 22-24.

nemaju drugi državljani Kanade, iz razloga da bi mogli uopće očuvati svoju kulturu i načine života.

Preambula kanadskog Zakona o multikulturalnosti sadrži odredbu da država teži „očuvati i obogatiti multikulturalnu baštinu Kanađana u gospodarskom, društvenom, kulturnom i političkom životu Kanade.“ Također mnogi drugi dokumenti, kao Zakon o službenim jezicima, Kanadski zakon o ljudskim pravima i Zakon o pravednosti zapošljavanja, usvojeni su kako bi se zaštitile temeljne vrijednosti kao što su jednakost i poštovanje.

U Kanadi i Australiji multikulturalizam ne uključuje distinktivno odvajanje između kulturnih i ekonomskih prilika pa se iz tog razloga i multikulturalizam lakše uz financijsku potporu razvija u knjižnicama kao potpora obrazovnom, informacijskom i ekonomskom modelu razvoja tako da povećava participaciju različitih manjina, etničkih skupina i starosjedilačkih naroda. Kao država Kanada prepoznaje kroz multikulturalnost potencijal svih Kanađana potičući ih da se integriraju u društvo i aktivno sudjeluju u društvenim, kulturnim, gospodarskim i političkim zbivanjima, navodi se u IFLA-in Smjernicama za multikulturalne knjižnice.

4.1.1. Toronto Public Library

Kanađani jasno naglašavaju da je multikulturalnost glavna sastavnica kanadskog zakonodavstva, baštine njihove zemlje i njihovog identiteta. Kanadsko knjižničarsko društvo podupire knjižnice da osiguraju sve potrebne usluge koje su od ključne važnosti za razvoj tolerancije, razumijevanja, jednako važne za osobni razvoj, kao i za identitet zemlje. Primjerice, Knjižnica i arhiv Kanada posjeduje digitaliziranu zbirku važnih dokumenata i slika autohtonog stanovništva²⁵.

Narodna knjižnica Toronto (Toronto Public Library) djeluje u gradu koji je kulturalno i lingvistički jedan od najraznolikijih gradova na svijetu s gotovo pola stanovnika (49%) koji su rođeni izvan Kanade, a najviše ih se doselilo u posljednjih petnaestak godina (populacija danas broji više od 2,5 milijuna ljudi). Prema statistikama najposjećeniji je i najveći sustav narodnih knjižnica u Sjevernoj Americi, tako da je 2006. godine bilo

²⁵ Library and Archives Canada. Aboriginal Heritage. URL: <http://www.bac-lac.gc.ca/eng/discover/aboriginal-heritage/Pages/introduction.aspx> (21.07.2015.)

posuđeno oko 31 milijun primjeraka građe (16% nije bilo na engleskom jeziku, a od 2000. višejezična posudba porasla je za 69 %) ²⁶. 45 % populacije koristi neki drugi jezik od engleskog ili francuskog jezika. Temeljna strategija je razvijanje multikulturalnih usluga koje „omogućuju i ohrabruju građansku participaciju ljudi u kanadskom društvu, osiguravanju poveznice prema kulturalnim izvorima i mostovima između generacija i kultura.“

Knjižnica prepoznaje i prihvaća odgovornost za razvoj usluga za useljenike i sve ljude različitog kulturnog naslijeđa („backgrounda“) i zato posjeduje građu na više od 100 jezika te aktivno izgrađuje zbirke na 40 jezika, u različitim formatima, uključujući različite vrste elektroničke građe. Učlanjenje u knjižnicu je pritom besplatno za sve koji žive, rade, idu u školu ili posjeduju zemlju u gradu Toronto.

Na mrežnim stranicama knjižnice nalaze se poveznice i informacije o multikulturalnim uslugama koje knjižnica provodi u suradnji s drugim državnim ustanovama (Multicultural Service Goals) za sve koji su novi u Kanadi („New to Canada“) – kako naučiti engleski jezik (lokacije i vrijeme održavanja tečajeva), programe za djecu, testove za dobivanje državljanstva („The Rights and Responsibilities of Citizenship“), stanovanje u Torontu (upoznavanje u knjižnici sa zaposlenikom za pomoć pri useljenju pruža se kao besplatna usluga), vodiče za posao, edukacijske treninge i certifikate, pomoć pri dobivanju vozačke dozvole i dr. Korisnici mogu pronaći na kojoj lokaciji grada i u kojim knjižnicama se nalaze materijali na njihovom jeziku, a navedena su 64 jezika, od afrikaansa i albanskog do velškog i yiddisha ²⁷.

U svojim ograncima nudi slobodan pristup na više od 1400 računala koja poboljšavaju višejezičnu podršku putem virtualnih višejezičnih tipkovnica i sa besplatnim pristupom internetu. Mrežni portal NewsConnect nudi pristup novinama i časopisima iz cijelog svijeta na 85 jezika i 147 različitih fontova. Od online izvora i baza podataka mogu se koristiti međunarodni testovi za znanje engleskog jezika (International English Language Testing System - IELTS), online knjižnica sa testovima i odgovorima (Learning Express

²⁶ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 38-39.

²⁷ Multicultural service goals. Toronto Public Library. URL: <http://www.torontopubliclibrary.ca/new-to-canada/> (22.07.2015.)

Library) za učenje gramatike, matematike, pisanja i dr. (TenseBuster), lekcije i praktični testovi o kanadskoj povijesti, geografiji, Vladi i kulturi te ranije navedeni testovi za dobivanje kanadskog državljanstva, besplatne audio knjige (OneClickdigital eAudiobooks), kolekcija elektroničkih knjiga (OverDrive eBooks & eAudiobooks), pristup engleskom Oxford rječniku, kako istražiti i pisati seminare i eseje sa praktičnim testovima za srednju školu i studente (Study Skills Success) i sl.

Od raznovrsnih programa tu su i konverzacijski kružoci na engleskom jeziku, pričanje priča u lokalnim ograncima knjižnice na engleskom, francuskom ili drugim jezicima kao što su bengalski, perzijski, poljski, ruski, kantonski, urdu i tamilski (*English can be fun*). Nudi usluge također i za djecu, program konverzacijskog jezika za djecu došljaka i uslugu pričanja priča putem telefona (*Dial-a-Story*) dostupnu na 10 jezika koja pomaže da izgrade vještine usmenog izražavanja i razumijevanja²⁸.

Toronto Public Libray značajan je izvor multikulturalnih knjiga, časopisa i video zbirki na temelju čega je razvila sofisticiranu multijezičnu mrežnu uslugu "Multicultural Connections" koja sadrži poveznice na ciljeve multikulturalnih usluga, knjige, video i različitu drugu građu, međunarodne, gradske i lokalne pretraživače i direktorije, programe i usluge, jezične i baštinske programe koji omogućuju stvaranje i održavanje kulturalnih veza između kulturnih sfera različitih zajednica.

Arhivirani multikulturalni izvori i usluge mogu se naći na mrežnim stranicama Knjižnice i arhivi Kanade²⁹, s popisom multikulturalnih javnih knjižnica (Calgary, Kitchener, Markham, Richmond, Saskatchewan, Vancouver), nezavisnih knjižnica etničkih grupa (ukrajinska, kineska, židovska, poljska i dr.), javnih knjižnica u SAD-u i u drugim državama Europe i Australije te mrežne poveznice na važne svjetske novine i časopise.

Knjižnice u Kanadi (2008.) prepoznaju i prihvaćaju da je raznoliko i pluralističko društvo od ključne važnosti za identitet njihove zemlje i naglašavaju da nastoje pružati one usluge kojima se priznaje i potvrđuje dostojanstvo onih kojima su namijenjene, bez obzira na nasljeđe, uvjerenja, rasu, vjeru, spol, dob, seksualnu orijentaciju, fizičke ili mentalne

²⁸ New to Canada. Toronto Public Library. URL: <http://www.torontopubliclibrary.ca/new-to-canada/> (21.07.2015.)

²⁹ Library and Archives Canada. ARCHIVED - Multicultural Resources and Services. URL: <https://www.collectionscanada.gc.ca/multicultural/005007-305-e.html> (21.07.2015.)

sposobnosti ili imovinsko stanje osobe, razlog zbog čega su mnoge usluge knjižnice, od učlanjenja do drugih, potpuno besplatne.

4.2. Multikulturalizam u Sjedinjenim Američkim Državama

U Sjedinjenim Državama je povijesni proces prepoznavanja kulturnih razlika bio jednim dijelom zatopljen i pretopljen u eminentno masovno društvo, budući da je asimilacija doseljenika činila sastavni dio društvenog razvoja koji se naziva „kotao za taljenje“ (Melting Pot). No također su, kao i u Kanadi koja je od 1970-ih promovirala polietničnost, bile prisutne etničke subkulture (useljenih pojedinaca i obitelji) u kojima se govori engleski jezik, a koje su zadržale svoje običaje i identitete.

Nakon Građanskog rata u Americi se u velikom broju povećala populacija imigranata iz sjeverne, južne i istočne Europe, kao i iz Japana i Kine. U urbanom okruženju formirali su se novi ekonomski odnosi, akumulacija bogatstva, novi tipovi poslova i financijskih institucija, kao i novih socijalnih potreba života u gradovima³⁰. Laissez-faire doktrina izgradnje gradova ubrzo je nužno zahtijevala političku, ekonomsku i socijalnu reformu.

Integracija i asimilacija useljenika u SAD-u nije tekla u mirnim okolnostima, koncipirana ideološki dugo je prikrivala socijalne, ekonomske i političke probleme nejednakosti i neravnopravnosti, rasnu i etničku diskriminaciju koja je kulminirala 1950-ih i 1960-ih rastom političkih protesta i pokreta Afroamerikanaca, Indijanaca i useljenika azijskog i meksičkog podrijetla. Pokreti za građanska prava tražili su integraciju u glavne kulturne i političke tokove američkog društva, micanje svih oblika institucionalne i pravne diskriminacije, političku, ekonomsku i socijalnu ravnopravnost. Nakon ustanka u getoima i radikaliziranja pokreta za građanska prava i etničkih pokreta, slijedila je politička reakcija J.F.Kennedya i administracije L. B. Johnssona koja je 1967. pokrenula program afirmativne akcije, zakonski nametnut kako bi službeno i aktivno podupirao desegregaciju i izjednačavanje prava Afroamerikanaca i drugih etničkih skupina koja su živjela u većinski bjelačkom stanovništvu. Prema programu afirmativne akcije javne institucije i svi partneri vladinih institucija u privredi bili su primorani otvoriti radna i studijska mjesta za manjinske kandidate prema sistemu kvota. Unatoč tome 1970-ih godina velik dio

³⁰ Ruhig Du Mont, Rosemary; Buttlar, Lois; Caynon, William. Multiculturalism in Libraries. Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 1994., str.23.

useljeničkog stanovništva ne napušta etnički identitet mjesta porijekla, nego ga sve više naglašavaju kao oblik individualnog identiteta koji Glazer i Moyhihan (1964) nazivaju etničnost slobodnog izbora („voluntary ethnicity“) Etnički „revival“ integriranih i mladih Amerikanaca postaje određujući faktor javnog identiteta američkog života, i iako kultura zemlje porijekla ne igra veliku ulogu u njihovoj svakodnevici, oni naglašavaju vrijednost svoje „simboličke etničnosti“ (raznih rituala, ceremonija, kulturnog sadržaja, kuhinje, mode i sl. sadržaja).

Ranije se termin multikulturalizma u Americi koristio kao kulturalna ideja u uskim akademskim krugovima³¹, sve dok ga kao svoju kulturnu koncepciju, ponekad i ideologiju nije prihvatila cijela kulturno-socijalna alternativa, segregirane skupine i manjine.

Nakon tih društvenih promjena „multikulturalno“ danas u SAD-u obuhvaća puno širi raspon etničkih društvenih skupina, koje su na neki način marginalizirane ili isključene iz dominantne društvene zajednice pa zagovaratelji nastavnog plana ili kulturnih i knjižničnih programa nastoje obrnuti povijesnu isključenost tih skupina.

4.2.1. Povijest multikulturalizma u knjižnicama SAD-a

Knjižnice u Americi imaju povijesnu ulogu snažnog i nepristranog javnog prostora namijenjenog učenju i istraživanju, podupiru javnu raspravu o izazovima s kojima se suočavaju doseljenici i zajednice koje ih primaju³². Mnogi reformatori u turbulentnim vremenima političkih, ekonomskih i socijalnih reformi vjerovali su da će najbolje riješiti socijalne probleme kroz utjecaj na obrazovanje, i tako postići poveznicu s nacionalnim napretkom. Knjižničarstvo se u SAD-u kao profesija formiralo 1876. godine, osnivanjem Američkog knjižničarskog udruženja koje je pokrenulo institucije referentnih usluga u javnim i akademskim knjižnicama, otvaranje knjižničnih ogranaka, društveni rad sa odraslima, djecom i specijalnim grupama (posebno imigrantima) i razvoj javne knjižnice kao društvenog centra. Sve su nastajale u godinama između 1890. i 1915. Misija knjižnica bila je dati jaku potporu „imigrantskoj edukaciji“, zatim posvećenost liberalizmu i razvijanju osjećaja edukacijske uloge knjižnica općenito. Još 1890. Crunden piše kako je

³¹ Usp. Mesić, Milan: Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str. 321.

³² Welcome, Stranger: Public Libraries Build the Global Village. Urban Libraries Council, USA. 2008. URL: http://www.centrecountyreads.org/sites/centralpalibraries.org/files/ws_toolkit.pdf (22.07.2015.)

„slobodna knjižnica najbolja od svih mjera za društvenim poboljšanjem jer najviše od svih, podučava i vodi prema samorazvoju, povećava produktivnost tehničara i umjetnika, smanjuje kriminal i poremećaje u društvu, i nužno dovodi do rezultata u boljoj trezvenosti, industriji, etičnosti i usavršavanju kroz cijelu zajednicu“³³. Knjižničari su težili osloboditi se formalnih obrazaca i restrikcija klijenata, kako bi se mogli posvetiti i usmjeriti prema individualnim i zajedničkim potrebama. Negativni efekti života u gradovima na populaciju, potakli su knjižničare da počinju dijeliti znanje sa deprivilegiranim, imigrantima i siromašnim Amerikancima kako bi im pomogli da sami sebe podrže u nastojanju da postanu aktivni članovi zajednice.

Knjižnice su od 1900. godine uključivale i posebne prostorije za djecu kao njen sastavni dio, a dječje knjige su bile posebno namijenjene djeci imigranata. Postojala je ideja da će čitanje knjiga smanjiti kriminalitet i društvene poremećaje pa su knjižničari surađivali sa ostalim socijalnim agencijama, školama, igraonicama i društvenim centrima edukacije i rekreacije, a zenit djelovanja je postignut u radu sa imigrantima u neformalnim oblicima edukacije i socijalizacije koja im je trebala pomoći da se asimiliraju u američko društvo. Knjižničari su izražavali filozofiju knjižnica kao progresivnih „prema budućnosti okrenutih“ institucija sa idealom služenja društvu i promicanja demokratskog načina života. U tekstovima se navodi „ako se naslijeđe slobodnog govora i slobodnog tiska želi održati, ako želimo nastaviti sa sustavom slobodne edukacije i ako agencije zadužene za diseminaciju znanja žele nastaviti raditi...genij ljudi koji su to postigli mora biti kultiviran i u ljudima koji su rođeni u stranim zemljama...(Roberts, 1911.)“. Naglasak programa za useljenike je uvijek bio fokusiran na individuu, pojedinca. Knjižničari su radili u kooperaciji s dnevnim i večernjim školama, nabavljali su knjige na indigenom jeziku („native languages“), kao i one prevedene na engleski, održavali su tečajeve za dobivanje državljanstva, između ostalog dijelili pamflete koji objašnjavaju pravila i zakone zajednice, prosječne plaće, troškove života i zdravstvene police. Organizirali su festivale predstavljajući kulturnu povijest i izložbe artefakta različitih imigrantskih grupa, zabave, sponzorirali sate pričanja priča i poduka na materinjem jeziku, kao i o američkoj političkoj povijesti, industrijskom razvoju i edukacijskim sustavima. Imali su glavni cilj da imigrantima predstave obveze državljanstva i nadali su se da političari neće biti u mogućnosti neopravdano utjecati na useljenike jednom kad steknu znanje u knjižnicama

³³ Ruhig Du Mont, Rosemary; Buttlar, Lois; Caynon, William. Multiculturalism in Libraries. Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 1994., str.24-27.

(Hrbek, 1910.) Nastojali su postići da knjižnice postanu edukacijski centri ili tzv. „centri za mentalni/umni razvoj“ i osjećali obvezu da pomognu u razvoju svijesti i intelektualne razine kao važne snage u društvenim reformama.

Kasnije knjižnice postaju popularno središte, sa literaturom beletristike, popularnim, rekreacijskim temama, izložbama slika i ostalih artefakata, industrije, prirodne povijesti, plesova, zabava, igri, natjecanja, atletskih susreta i sl., u pretpostavci da će tako korisnike voditi prema ozbiljnijim aktivnostima i učenju.

Jedan od većih problema koji je postojao na američkom Jugu prije II. svjetskog rata bila je nedovoljna dostupnost knjižnica Afroamerikancima ili čak uskraćena za njih 2 milijuna na tom području (Gleason 1941). Nakon 1950. i dalje se zanemarivala ta problematika dok pokret za građanska prava 1960. nije pokrenuo jasna pitanja o pravu na jednak pristup svim građanima bez obzira na rasu, spol ili etničko podrijetlo. Debata o ulozi knjižnice u urbanim područjima pokrenula je stavove da knjižnice moraju odgovarati na socijalne probleme urbanih područja kao „sredstva promjene“, dok su se drugi tome protivili. Knjižnice su razvijale programe za zajednicu (Model Cities, Upward Bound, Community Center), surađivale sa mnogim odjelima gradskih uprava u programima kao što su posliješkolske poduke, predškolski testovi, rekreativne i programe za stariju populaciju.

U isto vrijeme počele su se razvijati i knjižnične usluge za ljude hispanskog podrijetla na područjima gdje je bila njihova najveća urbana koncentracija, većinom se oslanjajući na financiranje savezne države, što je nakon njihova ukidanja ostavilo knjižnice bez izvora kojim bi mogli nastaviti programe, posebno za hispanске korisnike i publiku.

Akadske knjižnice koje su odražavale političke, ekonomske i socijalne uvijete nisu pružale usluge za afroameričku populaciju pa je iz tog razloga postojala potreba za odvojenim institucijama te se 90 % Afroamerikanaca školovalo na tradicionalno afroameričkim fakultetima. Zakonska regulativa 1960. godine i afirmativna akcija promijenile su tu situaciju rasnom integracijom u visokoobrazovni sustav, a trebale su također eliminirati diskriminaciju u praksama zapošljavanja. Rasne predrasude i diskriminacija zabranjeni su 1964. Zakonom o građanskim pravima, a 1960-ih i 1970-ih dodatni zakonodavni akti usvojeni su da zaštite prava starijih, hendikepiranih, rodni skupina, vijetnamskih veterana, kao što se zahtijevalo i jednaku plaću za jednak rad. Afirmativnom akcijom 1971. definiran je skup specifičnih na-rezultate-orijentiranih

procedura koje su od javnih institucija, tako i od knjižnica zahtijevale pisana izvješća i planove, trening programe i detaljne statistike povezane uz rasu i spol (Jennings, 1990.).³⁴

Danas knjižnice u gradovima i predgrađima Amerike koriste pet strategija koje podupiru uspješnu tranziciju useljenika i koja pomaže cijeloj zajednici u prilagodbi stalnim i brzim promjenama u okruženju:

- (1) Knjižnice razumiju dinamiku lokalnog useljavanja** (prikupljaju demografske i geografske podatke iz javnih izvora i putem neformalnih veza prema čemu mogu učinkovito oblikovati usluge, definirati probleme i interese),
- (2) oblikuju usluge vodeći računa o kulturnoj i jezičnoj osjetljivosti** (uvode novitete u signalizaciji knjižnice, mrežnim stranicama i zbirkama),
- (3) pomažu u učenju engleskog jezika** (programi usmjereni za pronalaženje zaposlenja, zdravlja i prehrane te drugih životnih potreba),
- (4) stvaraju veze s lokalnim ustanovama** (nadilaženje jezičnih barijera, geografske izoliranosti i kulturološkog šoka, daju poslovnu potporu, informacije o zdravlju i pomoć u učenju),
- (5) potiču građansku angažiranost** (useljenici se često ne odlučuju na učlanjenje u knjižnicu i nisu navikli na sudjelovanje u javnom i građanskom životu).³⁵

³⁴ Ruhig Du Mont, Rosemary; Buttlar, Lois; Caynon, William. Multiculturalism in Libraries. Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 1994., str.28-31.

³⁵ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 45.

4.2.2. Glavne etničke skupine i djelovanje javnih knjižnica u SAD-u

Planiranje razvoja javnih knjižnica u SAD-u temelji se prema kulturnoj raznolikosti koja je kao takva neizbježna, potrebna i opravdana, i može stvarati kreativni fokus za sve koji to smatraju važnim. Koristi se termin „upravljanje raznolikošću“ koji se odnosi na probleme upravljanja i aktivnosti zapošljavanja i rada osoblja iz različitih kulturnih pozadina („backgrounda“), kao i služenju kulturološki različitoj populaciji u javnim knjižnicama. Razni problemi i izazovi nastaju prilikom traženja i dobivanja sredstava od strane pokrovitelja, određivanja cijena usluga, prikupljanja građe, marketinga informacijskih službi, kreativnog pružanja usluga i fleksibilnosti sustava. „Multikulturalne“ organizacije prema svojoj prirodi nisu monolitne ili homogene da ne bi mogle odgovoriti na kulturne razlike osoblja i pokrovitelja koji financiraju djelovanje institucije.

Četiri glavne skupine etničkih manjina koje čine jednu trećinu populacije SAD-a su Afroamerikanci, starosjedilački/indigeni narodi (Indijanci, Eskimi i dr.), Hispanoamerikanci, Latinoamerikanci i Azijski Amerikanci.

Najviše pozornosti knjižnice daju siromašnijim Afroamerikancima, onima u nepovoljnijem društvenom položaju. Populacija je većinski urbana i unutar tog urbanog konteksta sagledavaju se knjižnične usluge koje koristi oko polovice Afroamerikanaca. Najvažniju ulogu koju knjižničari mogu imati je da kroz dijeljenje informacija, pomognu ljudima razviti „sposobnosti kako da pomognu sami sebi“. Programi koji se razvijaju uključuju dijeljenje informacija o zajednici i referalnim službama, projekte usmene povijesti, knjižnične kabelaške programe, etničku povijest i svijest o kulturi, edukativne programe o zaštiti potrošača, multimedijalne etničke materijale ili računalne instrukcije. Prema podacima u knjizi „Multiculturalism in Libraries“, nakon 1978. godine kada je indokineskim izbjeglicama prvi puta odobren status stalnog boravka, povećala se imigracija ljudi s azijskog kontinenta. Azijski Amerikanci postali su dio SAD-a koji je često reprezentirao financijsku i edukacijsku elitu, ali je problem sa tim stereotipom da nije predstavljao sve azijske grupe. Ne postoji zajednički jezik ili kultura koja bi povezivala različite azijske nacionalnosti, svaka se skupina identificira odvojeno, tako da knjižnice pri razvoju programa i usluga moraju uzeti u obzir unutarnje i međugrupne

razlike, različite jezike pri odabiru, prikupljanju i katalogiziranju građe, kao što su kineski, japanski, koreanski i vijetnamski, i čiji broj i raznolikost korisnika velikom brzinom raste.

Hispanoamerikance prema nacionalnosti u SAD-u čine Meksikanci, Centralnoamerikanci, Latinoamerikanci, Puertorikanci ili Kubanci, što ih čini najbrojnijom manjinom koja dijeli jake kulturne vrijednosti i afinitet prema španjolskom jeziku. Potencijal knjižnica nalazi se u susretu informacijskih potreba sa ljudima koji žive u gradovima i šire na periferiji, tako da usvoje komunikacijske obrasce koji su stvoreni unutar hispanskih zajednica, koji su u ranijim razdobljima bili zanemareni, što se vidjelo u slabijem korištenju građe. Kako bi razvili adekvatne usluge i zbirke knjižnice su se oslonile na preporuke za zapošljavanje dvojezičnih i bikulturalnih knjižničara, nabavljale više materijala na španjolskom jeziku, specijalizirane etničke knjige te angažirali volontere iz hispanske zajednice³⁶.

U SAD-u se prepoznaje više od 400 starosjedačkih indijanskih plemena i nekoliko stotina domorodačkih jezika. Povijesno, dominantna politika prema raznolikosti od strane većinskog društva bila je ona „korektivne asimilacije“ i gubitka domorodačke indijanske kulture. Mnogi su migrirali u gradove nakon II. svj. rata i postali „asimilirani“. Oni koji su ostali u rezervatima trpjeli su „najgoru ekonomsku krizu bilo koje američke manjine“ (Nauratil, 1985.). Nacionalni edukacijski knjižničarski projekt počeo je 1971. pružati usluge u rezervatima kao integralni dio edukacijskih programa, ali je zbog financijskih razloga i zakonskih prepreka program bio oskudan. Nacionalni komitet za knjižnice i informacijsku znanost imao je velik interes u razvoju tih programa, organizirao rasprave o toj temi, aktivnosti, obilaske područja i izvješća o stanju, tako da je 1991. ponovo otvoreno pitanje potrebe za knjižnicama u indogenim zajednicama. Prepreke su bile udaljenost područja (npr. više od 160 km), ograničen prijevoz, sati za rad, osoblje nije imalo adekvatnu edukaciju, knjižnice nisu imale siguran izvor prihoda, zbirke su bile rastrkane, zastarjele, nisu imale adekvatnu građu, a također je za njih nedostajalo prostora. Indijansko-američka knjižničarska udruga (AILA) pokrenuta je 1979. u dogovoru sa Bijelom kućom kako bi se situacija poboljšala za Indijance i starosjedioce Aljaske, a bila je posvećena širenju informacija o indijanskoj kulturi, jeziku, vrijednostima i informacijskim potrebama prema knjižničarskoj zajednici. Godišnje konferencije u

³⁶ Ruhig Du Mont, Rosemary; Buttlar, Lois; Caynon, William. Multiculturalism in Libraries. Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 1994., str.37-41.

suradnji sa Američkom knjižničarskom udrugom rezultiraju izdavanjem biltena dva puta u godini³⁷.

4.2.3. Queens Library i New York Public Library

Javna knjižnica u Queensu kulturalno je najraznolikija u saveznoj državi New York, u području gdje živi više od 160 nacionalnosti iz cijelog svijeta. 1977. pokrenut je program za nove amerikance, „The Queens Borough Public Library's New Americans Program“ (NAP) kako bi pružio specijalne usluge mnogim useljenicima na tom području. Osiguravao je zbirke i programe za glavne kulturalne i jezične grupe nastanjene u Queensu, gradskoj četvrti New Yorka koja je općenito poznata kao jedna od etnički najraznovrsnijih područja u SAD-u i u svijetu. Mrežna stranica The Queens Borough Public Library sadrži pristup na tri jezika, engleskom, španjolskom i ruskom te poveznice na International Resource Centre (IRC) i WorldLinQ, multijezični mrežno orijentirani informacijski sustav s multikulturalnim temama, od umjetnosti i društvenih znanosti do medicine i sporta.

„New Americans“ program pruža informacije i pomoć useljenicima pri stjecanju i apliciranju papira za dobivanje državljanstva i ostale obveze s kojima se imigranti susreću u novoj državi. Za useljenike španjolskog jezičnog područja daje informacije o useljavanju, zdravlju, smještaju, besplatne satove engleskog jezika i ostalim korisnim temama, pripremne satove za stjecanje državljanstva, bazu podataka agencija i ustanova, besplatnih socijalnih usluga useljenicima na više od 50 jezika etničkih grupa³⁸. Povezivanje kultura i razvijanje međunarodnih odnosa s drugim državama, briga za ljude s tjelesnim nedostacima, o starijima, veteranima i zajednici, ugrađeno je u aktivnosti ove knjižnice na različitim razinama djelovanja, od glazbe, izdavaštva, teatra, filma, ekoloških edukacijskih programa i informacija na drugim jezicima osim engleskog, kao što su arapski, bengalski, kineski, koreanski i španjolski.

New York Public Library mjesto je sa značajnom zbirkom građe na mnogim jezicima (npr. World Languages Collection) smještenom u Donnell Library centru, jedinstvenoj i

³⁷ American Indian Library Association. URL: <http://ailanet.org/about/> (23.07.2015.)

³⁸ Queens Library. Citizenship and Immigration. URL: <http://www.queenslibrary.org/services/citizenship-immigration> (24.07.2015.)

centalnoj zbirci gdje cirkulira oko 150 000 knjiga na jezicima kao što je španjolski (preko 33 000 naslova), ruski (preko 22 000), francuski (preko 13 000) i kineski (preko 13 000 naslova). Knjižnica je preplaćena na 65 naslova časopisa na 27 različitih jezika, pruža pristup katalogu jezičnih zbirki i postoje također određene baze podataka na španjolskom jeziku.

Knjižnica ima namjeru pomoći imigrantima kako bolje razumjeti i povezati se sa kulturom, razumjeti funkciju vlade i edukacijskih sustava SAD-a. Organiziraju se besplatni tečajevi učenja engleskog jezika, vježbanje govornih sposobnosti, izvori za pripreme dobivanja državljanstva, online kvizovi, čak i vrlo neobično, godišnja lutrija The Diversity Immigrant Visa Program za ljude iz zemalja koje su povijesno imaju mali postotak imigracije u SAD, za koju i nije baš jednostavno naći razlog povezivanja sa knjižnicama.

Tjedan i mjesec imigrantskog naslijeđa u New Yorku održavaju se godišnje od 2004. u mjesecu travnju i kroz mjesec lipanj, na kojem se odaje priznanje i slavi iskustva i doprinose koje su useljenici dali zajednici grada, u suradnji s partnerskim lokalnim organizacijama, izabranim zastupnicima, poduzećima, umjetnicima i voditeljima, s ciljem razmjenjivanja inspirativnih usmenih priča o američkim imigrantima. New Americans Corners (NAC, Kutak za novopridošle Amerikance) novi je program koji ima misiju služiti useljenicima tako da traži kreiranje posvećenog prostora za cirkuliranje materijala i informacijskih izvora o građanskim pravima, državljanstvu i ostalim temama vezanim uz useljeničtvo za sve stanovnike New Yorka. Suradnja se odvija s Brooklyn Public Library i Queens Library, Američkom službom za državljanstvo i imigraciju (United States Citizenship and Immigration Services) i Uredom gradonačelnika za poslove imigracije (MOIA)³⁹. Knjižnica također provodi programe i za veterane, starije osobe 50 +, za osobe sa invaliditetom i ostale potrebite skupine.

Mnogobrojne knjižnice u Sjedinjenim Američkim Državama, kao što su npr. Austin Public Library, u jednom od „najzelenijih“ gradova SAD-a u saveznoj državi Texas, provode aktivno u knjižničnim centrima različite programe poput „The New Immigrants Project“⁴⁰ za sve nove useljenike u lokalnim zajednicama.

³⁹ New York Public Library. Immigrant Services. URL: <http://www.nypl.org/help/community-outreach/immigrant-services> (24.07.2015.)

⁴⁰ Austin Library About the New Immigrants Centers. URL: <http://www.nypl.org/help/community-outreach/immigrant-services> (24.07.2015.)

4.3. Multikulturalizam u Australiji

Od sredine 1970-ih godina multikulturalizam je postao službena politika Australije, no za nju nije postojala široka politička potpora kao u Kanadi. Kroz «Immigration Restrict Act» od 1901. provodila se rasno orijentirana imigracijska politika kojom se diskriminiraju imigranti iz južne Europe i Azije tako da im se zabranjuje ulaz u državu. Politika bijele Australije odbačena je tek 1966. i od tog perioda se počinje razvijati politika kulturnog pluralizma. 1982. donesen je politički dokument pod nazivom «Multikulturalizam za sve Australce» koji nije bio posve jasno strukturiran i nije bilo jasnog konsenzusa oko njegovog provođenja, a etničnost se u Australiji promatrala kao nešto prirodno što prethodi socijalnom stanju i koje egzistira neovisno o socijalnoj strukturi. Takvo multikulturno društvo je ustvari u načinu funkcioniranja društvenih odnosa, etnički segmentirano društvo pa zapravo uvijek može doći do etničkog odvajanja. Ranih 1970-ih multikulturalizam se povezivao uz pojam „socijalne reforme“, ali je kasnije etablirana kultura i dalje nastojala zadržati svoj primat kroz političke institucije na temelju „nadsvođujućeg seta vrijednosti“ koji je osnažen kulturnom raznovrsnošću. Pretpostavke zajedničkih vrijednosti trebale su osigurati društvenu integraciju i koheziju različitih etničkih grupa, ali pritom se nije definiralo same vrijednosti vezano uz multikulturalne zajednice. Nacionalna agenda za multikulturalno društvo 1989. inicirala je promjene uključivanjem tema kulturnog identiteta, socijalne pravde i kolektivne ekonomske učinkovitosti o kojoj se kasnije govori kao o „produktivnoj različitosti“ s ciljem unapređenja trgovine i investicijskih veza s drugim zemljama, osobito u Aziji.

Australski koncept multikulturalizma danas pretpostavlja da sve skupine i pojedinci na koje se to odnosi, prihvaćaju ustav i njegove zakone, temeljne vrijednosti kao što su tolerancija, jednakost, predstavnička demokracija, slobode izražavanja i vjere, jednakost spolova, te engleski kao nacionalni jezik. Takav model multikulturalizma Stephen Castles naziva „multikulturnim državljanstvom“, odnosno građanstvom budući da kombinira uvažavanje kulturnih razlika, građanske jednakosti i brigu za nacionalne ekonomske interese⁴¹.

⁴¹ Usp. Mesić, Milan: Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str.147.

4.3.1. State Library Queensland – Multicultural Bridge & Open Road Project

U gradu Queenslandu u Australiji danas živi više od 200 različitih kultura, 220 jezika i 100 religijskih praksi, neke od tih zajednica su velike i dobro organizirane zahvaljujući duljoj povijesti imigracije. 20,5 % populacije identificira se kao rođeni izvan Australije, dok su dio njih, više od 92,000 inozemni studenti na fakultetima i koledžima iz preko 150 zemalja. Migranti dolaze u Queensland iz više od 180 zemalja uključujući Filipine, Hong Kong, El Salvador, Čile, Samou, Tajvan, Indiju, Južnu Ameriku, Papua Novu Gvineju i Vijetnam, a najnoviji doseljenici dolaze iz Bosne, Hrvatske, Srbije, Irana, Iraka, Sierra Leonea, Etiopije, Eritreje, Somalije, Liberije, Afganistana i Sudana. Grad ima poseban Odjel za multikulturalne poslove i Vijeće etničkih zajednica osnovano 1976. kako bi podupiralo i zastupalo potrebe, interese i doprinose kulturalno i jezično različitih zajednica u Queenslandu.

Državna knjižnica Queensland, osnovana još 1896. godine, prema svojoj misiji smatra da ima veliku ulogu u služenju stanovnicima toga grada, kroz mnogobrojne usluge i partnerstva s više od 340 javnih knjižnica, uključujući 23 autohtona centra znanja (Indigenous Knowledge Centres (IKCs)). Na svojim mrežnim stranicama naglašavaju kako smatraju da su postali hrabra i pustolovna knjižnica 21. stoljeća pokrenuta obvezom da svima omoguće pristup znanju. Dalje navode da je inkluzivna i pripada svim stanovnicima grada, dobrodošlo je mjesto za sve, pouzdan izvor informacija i mjesto intelektualne slobode, kamen temeljac demokracije i čuvar memorije grada. Nazivaju je „bankom znanja“ i vitalnim resursom zajednice, kako fizičkim tako i virtualnim mjestom za dijeljenje, učenje, suradnju i kreativnost. Kao središte zajednice („community hub“) za demokraciju u akciji, u njoj je svatko ohrabren imati svoj glas⁴².

Multikulturalni okvir angažmana u razdoblju od 2014 do 2017. ističe da knjižnica potpuno pripada korisnicima, radi i podupire više od 318 javnih knjižnica u cijelom Queenslandu kako bi omogućila slobodan pristup informacijama, uslugama i aktivnostima – kreirala dobrodošao i siguran prostor za svakoga, kao mjesto različitosti i inkluzivnosti koje slavi jedinstvene priče grada, uključujući priče iz kulturalno i jezično različitih tradicija („backgrounda“), njihova postignuća i važne doprinose koje daju samoj zajednici. Grad Queensland zbog toga je donio dokument „Politika kulturne različitosti“ kako bi osigurao provođenje jednakih prava i mogućnosti za sve stanovnike grada, a fokusira se na

⁴² State Library of Queensland. About Us. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us> (25.07.2015.)

poboljšanje jezične neovisnosti, participacije u edukaciji i polazak na edukativne programe, zatim ekonomsku neovisnost te participaciju i sudjelovanje u zajednici. Donijeto je nekoliko strateških dokumenata kao što su „The People of Australia — Australia's Multicultural Policy, Queensland Cultural Diversity Policy, The Queensland Plan, SLQ Strategic Plan 2014–18, The Next Horizon: Vision 2017 for Queensland public libraries, SLQ Content Strategy, SLQ Strategic Workforce Plan“, a namjera im je podupirati daljnji razvoj politike uključenosti. Osnovni vodeći principi koje knjižnica Queensland ističe kao dio svoje misije su :

- **Inkluzivnost** koja poštuje različitosti zajednica, pozadine i mišljenja, potrebe i prioritete, očekivanja i interese.
- **Suradnja** koja je kritično važna za izgradnju produktivnih i održivih odnosa, uključenost zajednice i partnera u donošenje odluka i aktivaciju programa i usluga.
- **Otvorenost** koja podrazumijeva dijeljenje knjižničnih podataka i informacija i promovira sadržaj koji se orijentira prema zajednici, omogućuje otvoreni pristup i usklađivanje znanja, iskustva i ideja.
- **Senzibilitet** koji uključuje primanje („feedback“) informacija korisnika, primanje i evaluaciju procesa kako bi se osiguralo da su aktivnosti knjižnice relevantne i fokusirane na zajednicu.
- **Održivost** koja priznaje važnost inicijative i brige za odnose sa zajednicom i partnerima i ulazak u svaki program sa jasnom namjerom o životnim ciklusima, očekivanjima, isporukama i ishodima mogućeg⁴³.

Održavanje foruma u zajednici, knjižnici omogućuje da bolje definira svoje buduće planove i ciljeve razvoja. Mrežna stranica Multikulturalni most („Multicultural bridge“) dostupna na 19 jezika⁴⁴, dizajnirana je kao asistent knjižničarima u pružanju usluga jezično različitim zajednicama i kako bi posredovala pristup višejezičnoj kolekciji od otprilike 100 000 knjiga na više od 55 jezika. Od 19 jezika uključuje arapski, kineski, bosanski, hrvatski, engleski, filipinski, njemački, talijanski, japanski, koreanski, perzijski, poljski, ruski, samoanski/polinezijski, srpski, španjolski, tajski i vijetnamski. Media Links daje pristup mrežnom višejezičnom časopisu the Paperboy, online radio stanicama iz različitih dijelova svijeta, on-line prevoditeljima, kao i lokalnim mrežnim stranicama gradske uprave Queenslanda. Osoblje knjižnice polazi redovite treninge

⁴³ Multicultural Engagement Framework. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us/corporate/publications/planning/multicultural-action-plan> (25.07.2015.)

⁴⁴ Multicultural Bridge. OPAL Project November 2008. URL: http://www.slq.qld.gov.au/data/assets/pdf_file/0019/123265/Final_multicultural_Bridge_3.pdf (26.07.2015.)

kulturne kompetencije, a njihov izvršni tim nadgleda napredak i rezultate programa i akcija koje knjižnica provodi. Kulturna i jezična raznolikost se često promatra u okviru dobre ekonomske i socijalne kontribucije državi u bolje obrazovanim, obučenijim i kulturološki raznolikijim zaposlenicima.

Knjižnica također razvija programe za indigene narode Aboridine i Otočane Torresovog prolaza, porijeklom melanezijski narodi u Oceaniji. U Australiji ima izvorno 500 znanih jezika i dijalekata indigenih naroda, a oko 145 ih se još uvijek govori. Graham McKay sa Sveučilišta Edith Cowan (1996.) podsjeća da „svako priznavanje indigenih jezika i potpora programima idu ruku pod ruku sa pravom na posjedovanje zemlje, zdravlje, pravdu, edukaciju, stambenu izgradnju, zapošljavanje i druge usluge kao dio cijelog procesa ostvarivanja socijalnih prava i pomirenja u Australiji“. Cilj programa je poboljšati pristupe knjižničnim uslugama, ko-kreaciju u memoriji grada, prošireno učenje i kreativno iskustvo te razvoj ljudskih potencijala i sposobnosti. Indigeni centri znanja vlasništvo su i pod upravom lokalnih Vijeća indigenih naroda, a financirane od strane Državne knjižnice Queensland koja provodi treninge obrazovanja za osoblje i osmišlja programe za prijenos znanja⁴⁵. Centri osnažuju zajednice kroz nove tehnologije, pismenost i učenje, podupiru lokalno znanje, kulturu i naslijeđe, i kako kažu dijele iskustvo iz bogatog i dinamičnog indigenog svijeta, održavajući kulturu snažnom generacijama.

Može se spomenuti i australska inicijativa „Open Road“ („Otvorena cesta“)⁴⁶, projekt kao još jedan mrežni asistent javnim knjižnicama i lokalnim organizacijama. „Open Road“ je istraživanje o povezanosti elektroničkih multikulturalnih knjižničnih usluga, osposobljavanju u jeziku, višejezičnoj (ili „multijezičnoj“) digitalnoj pismenosti i inicijativama web izdavaštva u različitim jezičnim zajednicama. Kako je informacijska tehnologija sve važniji jezični alat, knjižničarima je važno osigurati dostupnost materijala kroz, kako je nazivaju „digitalnu inkluziju“ putem javno dostupnih računala i otvorenog pristupa internetu s ciljem otvaranja novih mogućnosti podrške pojedincima unutar različitih zajednica. Projekt istražuje web internacionalizaciju, multijezičnu web tipografiju, prevedene informacije vlade, elektroničke multikulturalne knjižnične usluge i višejezični pristup javnom internetu, informacijsku i digitalnu pismenost u multikulturalnom okruženju te informacijske potrebe migranata i izbjeglica.

⁴⁵ Indigenous Knowledge Centres. State Library of Queensland. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us/indigenous-knowledge-centres> (26.07.2015.)

⁴⁶ The Open Road...exploring diversity on the web. Digital inclusion. URL: http://www.openroad.net.au/digital_inclusion (26.07.2015.)

5. MULTIKULTURALIZAM U EUROPI I PRIMJER EUROPSKE KNJIŽNICE

5.1. Multikulturalizam u Europi

U Europi se multikulturalizam javlja u obliku modela javne politike usmjerene na imigrante i etničke različitosti po čemu je mnogo slična kanadskim i australskim iskustvima⁴⁷. Švedska je, uz Kanadu i Australiju, među prvim državama u kojima se pojavio kao politika. Kasnije i Nizozemska, Velika Britanija, Danska i Finska u dijelovima javnog života počinju prihvaćati politiku multikulturalizma. U Švedskoj je 1975. godine prihvaćena multikulturalistička politika koja je polazila od tri glavna načela da: (a) manjinske grupe trebaju imati jednakost u standardu života u odnosu na ostatak populacije; (b) pojedinci imaju slobodu izbora između etničkog identiteta i specifično švedskog identiteta; i 3) načelo partnerstva. Ideja tih koncepata trebala je osigurati tip odnosa u zapošljavanju u kome će od zajedničkog rada svatko imati koristi.

Primjerice u Nizozemskoj su od 1979. godine multikulturalističke politike ugrađene u konsocijacijski sustav koji je postojao od ranije i koji je regulirao odnose vjerskih grupa katolika i protestanata. U postojeći sustav su uvedene migrantske etničke grupe tako da im se omogućio savjetodavna uloga u institucijama koje određuju politiku (uključujući školstvo, televiziju i sindikat), a koja može imati utjecaj na svakodnevni i kulturni život svih etničkih grupa. U drugim zemljama kao što je npr. Njemačkoj ne postoji službena multikulturalistička politika na nacionalnoj razini, što je vjerojatno i razlog ranijih izjava nekih europskih političara da multikulturalizam, prema njihovom mišljenju nije uspio ili da je mrtav. U Njemačkoj bez obzira na to postoji jaka mogućnost za lokalni multikulturalizam.

U osnovi se prema W. Kymlicki multikulturalizam u Europi, za razliku od Kanade i SADa, često odnosi na dijeljenje ovlasti između nacionalnih zajednica⁴⁸. S druge strane „problem multikulturalizma u postkomunističkim zemljama posve je drugačiji nego u zemljama Zapada, gdje se pokazao korisnim u očuvanju kulturnog identiteta doseljenih imigranata. U postkomunističkoj Istočnoj Europi multikulturalizam je bio ograničen unutar autoritarne monokulture, dok je rasap sustava oslobodio mnogobrojne

⁴⁷ Usp. Mesić, Milan: Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006., str.65.

⁴⁸ Usp. Kymlicka, Will: Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003., str. 286.

centrifugalne sile unutar tih višekulturalnih država (Hryčenko, 2004.)⁴⁹ i ostavio kulturu u ponovnom traženju svojeg multikulturalnog određenja.

5.2. Narodne knjižnice Kopenhagen i Danski knjižnični centar za integraciju

U Danskoj se od 1960. godine prima velik broj izbjeglica i useljenika iz neeuropskih zemalja i dijelova svijeta u kojima se govori engleski jezik pa su stoga Narodne knjižnice Kopenhagen, započele već od te godine izgradnju zbirke knjiga i glazbenih CD-ova na različitim jezicima, u suradnji sa centrom za građu na jezicima useljenika širom Danske. Odjel za audio-vizualnu građu započeo je proizvodnju zvučnih knjiga na jezicima useljenika iz razloga što je većina njih bila polupismena ili nepismena, te tako izgradio zbirku na jezicima useljenika, nakon čega su knjige ponuđene i na prodaju svim knjižničnim sustavima u Danskoj, kasnije i u svijetu.

Knjižnice prikupljaju knjige, glazbu, filmove, audio knjige i e-knjige u suradnji sa konzultantima koji imaju znanje pojedinačnih jezika i kulturne tradicije različitih zemalja od kojih kupuju građu. Svake godine se prikupljaju materijali na oko 10-ak jezika. Fokusirani su na arapski, bosanski, hrvatski, srpski, perzijski, turski i urdu jer ti jezici čine 75-80% ukupnih akvizicija i posudbi. Tiskali su također multijezični vodič kako naručiti knjige i drugu građu u lokalnim knjižnicama gdje se mogu posuditi jedino nakon predavanja zahtjeva i nakon dostave. Zajedno sa predbilježbom za posudbu knjižnica šalje marketinški materijal, razglednice, dokumente kako bi učinili dostupnima usluge knjižnica za javnost.

Također u suradnji sa izdavačkom kućom proizvode dvojezične slikovne knjige za pomoć u učenju jezika. Specifično je za dansku knjižnicu da sva djeca u Kopenhagenu na svoj drugi rođendan primaju čestitku s pozivom knjižnice, a prilikom prvog posjeta na dar dobiju knjigu pripovijedaka i uz to CD (na danskom jeziku). Djecu iz obitelji drugih kulturalnih grupa, knjižničar predlaže da posjećuje 4 puta u razdoblju od rođenja do školske dobi te putem pričanja priča upozna s različitim knjižničnim uslugama, a pritom za svaki posjet dijete na poklon dobiva knjigu.

⁴⁹ Obrazovanje za mir i multikulturalizam: Priručnik za trenere. Agencija lokalne demokracije Sisak. URL: http://www.lda-sisak.hr/uploads/lda-sisak/publikacije/croatian_text.pdf (28.07.2015.)

Danska je Zakonom o knjižničnim uslugama iz 2001. regulirala cilj narodnih knjižnica, kao i Nacionalne i sveučilišne knjižnice koja djeluje kao glavno posudbeno središte za narodne knjižnice tako što njima i drugim odgovarajućim ustanovama osigurava građu posebno namijenjenu zadovoljavanju potreba izbjeglica i useljenika. Pritom navode kako treba voditi računa o kvaliteti, sveobuhvatnosti i aktualnosti u izboru građe, jer jedino ti kriteriji moraju biti odlučujući činitelji odabira, a ne vjerska, moralna ili politička stajališta koja mogu biti izražena u građi⁵⁰.

Danski knjižnični centar za integraciju (FINFO, Information for Ethnic Minorities in Denmark) dio je danske Gradske i sveučilišne knjižnice i čini dostupnim širok spektar nacionalnih usluga posuđujući građu narodnim knjižnicama diljem Danske.

Centar znanja se u osnovi fokusira na savjete i interdisciplinarno dijeljenje znanja i priređivanje mnogih radionica i konferencija na temu multijezičnih knjižničnih usluga. Pri koordinaciji i upravljanju projektima rade zajedno sa danskim i međunarodnim agentima kako bi poboljšali multikulturalne knjižnične usluge.

FINFO funkcionira kao mreža utjecajnih grupa u danskom društvu, koja žele olakšati integraciju etničkih Danaca i različitih etničkih grupa tako da organiziraju multikulturalne i praktične informacije o danskom društvu na 9 ranije spomenutih jezika, od arapskog do urdu⁵¹.

Projekt za useljenike pokrenut je zbog potrebe Danske države koja zapošljava velik broj specijaliziranih radnika iz inozemstva. Zajedno sa Danskim nacionalnim centrom za društvena istraživanja i Greve Public Library provodili su diljem zemlje knjižnični projekt koji se fokusira na grupe useljenika (novopridošlica). Projekt financira Danska agencija za knjižnice i medije, a provodio se od 2011. do lipnja 2012. godine kada ga je financiralo Ministarstvo za imigraciju i međunarodne odnose integracije.

⁵⁰ IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 39.

⁵¹ Danish Library Center. Stadtbiblioteket Kopenhagen. URL:
<http://www.statsbiblioteket.dk/forbiblioteker/sbci/english> (17.07.2015.)

6. MULTIKULTURALIZAM U HRVATSKOJ I HRVATSKIM KNJIŽNICAMA

6.1. Multikulturalizam u Hrvatskoj

Na Svjetskoj konferenciji o rasizmu, potpisivanjem Durbanske deklaracije iz 2001. godine, Hrvatska se obvezala da će donijeti Nacionalni plan za suzbijanje diskriminacije. Usvajanje Strategije potvrđeno je zaključkom Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, a trebala bi obuhvatiti područja socijalne skrbi, zdravstva, obrazovanja, medija i civilnog društva, sudjelovanja u donošenju odluka o relevantnim pitanjima, zapošljavanja, sankcioniranje diskriminatornog postupanja i jačanje javne svijesti o problemima diskriminacije u društvu, s jasnom namjerom poboljšanja položaja osjetljivih društvenih skupina. Iako je prošlo dosta godina od potpisivanja Deklaracije, donošenje plana od strane Ureda Vlade RH se očekuje ove godine nakon javnih rasprava koje provodi Ured pučke pravobraniteljice za suzbijanje diskriminacije. Najučestalije pritužbe građana na diskriminaciju tijekom protekle godine bile su one na osnovu nacionalnog podrijetla, rase, etničke pripadnosti i boje kože, te na području rada i zapošljavanja.

U Hrvatskoj su ratna zbivanja, okupacija područja, progonstvo i izbjeglički uvjeti života značajno utjecali na razvoj pozitivnih i negativnih stavova prema nacionalnim manjinama, koji su često neopravdani i nemaju logičku osnovu u činjenicama. Različite skupine ljudi, različitih dobnih kategorija, političkih uvjerenja, nacionalnosti, vjeroispovijesti, društvenog i socijalnog statusa u posljednjih desetak godina traži određene odgovore u odnosu na svoj i tuđi etnički i nacionalni identitet, navodi se u priručniku *Obrazovanje za mir i multikulturalizam*⁵².

Ustav Republike Hrvatske navodi da se polazeći od povijesnih činjenica, te općeprihvaćenih načela u suvremenom svijetu, neotuđivosti i nedjeljivosti i nepotrošivosti prava na samoodređenje i državnu suverenost hrvatskog naroda, kao osnovnih preduvjeta za mir i stabilnost međunarodnog poretka, RH ustanovljuje kao nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Rusina, Bošnjaka, Slovenaca, Crnogoraca, Makedonaca,

⁵² *Obrazovanje za mir i multikulturalizam: Priručnik za trenere*. Agencija lokalne demokracije Sisak. URL: http://www.lda-sisak.hr/uploads/lda-sisak/publikacije/croatian_text.pdf (29.07.2015.)

Rusa, Bugara, Poljaka, Roma, Rumunja, Turaka, Vlaha, Albanaca i drugih, koji su njezini državljani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN-a i zemalja slobodnoga svijeta.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (2002.) usklađen je s nizom međunarodnih dokumenata i jamči prava i slobode koje pripadaju nacionalnim manjinama, kao temeljna ljudska prava i slobode. Manjine su, prema Ustavnom zakonu nedjeljiv dio demokratskog sustava i uživaju potrebnu potporu i zaštitu, uključujući pozitivne mjere u korist nacionalnih manjina. Navodi se i da etnička i multikulturalna raznolikost i duh razumijevanja, uvažavanja i tolerancije doprinose promicanju razvoja Republike Hrvatske, što znači da svaki državljanin ima pravo slobodno se izjasniti kao pripadnik neke nacionalne manjine i pravo ostvarivati prava i slobode koje iz toga proizlaze: služenje jezikom i pismom, pravo na odgoj i obrazovanje, kulturnu autonomiju, pravo na očitovanje svoje vjere, pristup sredstvima javnog priopćavanja, samoorganizaciju i udruživanje radi ostvarivanja zajedničkih interesa, zastupljenost u predstavničkim tijelima na državnoj (Hrvatski Sabor) i lokalnoj razini, sudjelovanje u javnom životu i zaštitu od djelatnosti koje mogu ugroziti njihov opstanak, ostvarivanje prava i navedenih sloboda. 2008. godine donesen je i Akcijski plan za provedbu Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjinama.

U Hrvatskoj se ne mogu često susresti rasprave o značenju multikulturalizma, ali se projektom koji je pokrenuo prof. Saša Božić u Centru za kulturu Trešnjevka, Multikulturalizam: bogatstvo ideja, bogatstvo stvarnosti, bogatstvo problema, nastojalo putem tribina, predavanja i radionica predstaviti što su to multikulturalističke ideje, politike i prakse, prikazati multikulturalnu stvarnost Hrvatske i raspraviti mogućnosti primjene tih modela kroz iskustva i predlaganje mjera za razvitak hrvatskog multikulturalističkog modela. Neke od tema projekta bile su Multikulturalizam kao prostor spajanja svjetonazorskih horizonata, Ideologije multikulturalizma, Multikulturalizam iz rodne perspektive i Dijaloški multikulturalizam; primjena u radionici (Društvo Afrikanaca u Hrvatskoj). Ono što politiku multikulturalizma čini aktualnom su demografski gubici i sve češća zagovaranja politike useljavanja, posebice nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju.

6.2. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Hrvatskoj

Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Hrvatskoj djeluju kao dio programa narodnih (gradskih) knjižnica. Odlukom Vladinog ureda za nacionalne manjine i Razvojne službe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, osnovane su 1993. godine, deset godina prije izglasavanja zakona o pravima nacionalnih manjina u Hrvatskoj, kroz inicijativu Đurđe Mesić, tadašnje savjetnice za narodne knjižnice NSK-a i Program stvaranja mreže središnjih knjižnica za nacionalne manjine.

Od 2000. godine programi središnjih knjižnica ušli su u djelokrug Ministarstva kulture, koji su se dotad pratili i financirali u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici putem Vladinog ureda za nacionalne manjine⁵³.

U Hrvatskoj danas djeluje deset (10) knjižnica u različitim gradovima, a to su:

- Gradska knjižnica Beli Manastir – Središnja knjižnica **Mađara**
- Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar – Središnja knjižnica **Čeha**
- Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice – Središnja knjižnica **Slovaka**
- Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek – Austrijska čitaonica, Središnja knjižnica **Austrijanaca**
- Gradska knjižnica i čitaonica Pula – Središnja knjižnica **Talijana**
- Knjižnice grada Zagreba - Knjižnica „Bogdan Ogrizović“ – Središnja knjižnica **Albanaca**
- Knjižnice grada Zagreba – Središnja knjižnica **Rusina i Ukrajinaca**
- Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“ – Središnja knjižnica **Srba**
- Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac – Središnja knjižnica **Slovenaca**
- Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak – Središnja knjižnica nacionalne manjine **Bošnjaka**⁵⁴

Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina koji je dosad razrađen temelji se na ovih sedam (7) zaključaka donesenih na Radnoj grupi za manjinske knjižnice HKD-a, a znači da: (1) bez obzira što je oformljena zbog potreba određene etničke zajednice, manjinska

⁵³ Središnje knjižnice nacionalnih manjina. Ministarstvo kulture. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=200> (29.07.2015.)

⁵⁴ Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj: Vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010., str. 10.

knjižnica je otvoreni sustav koji propagira kulturno nasljeđe svojega naroda, a služi i potrebama većinskog stanovništva. (2) Svaka etnička manjina ima povijest svog nastanka u zemlji migracije, a stupanj asimilacije u većinsku zajednicu određuje konkretne potrebe za knjigom i informacijom. (3) Uzimajući u obzir iskustvo u organizaciji zbirke na stranom jeziku u drugim državama, prikladno je u manjoj sredini odrediti jednu stručnu osobu koja će koordinirati rad mreže, organizirati i stručno obraditi građu u središnjoj knjižnici i surađivati s kolegama iz drugih narodnih knjižnica. (4) Voditelj središnje knjižnice organizira kvalitetnu nabavu u suradnji s pripadnicima manjine. (5) Konačni cilj informacijske službe jest stvoriti kod korisnika naviku da posuđuju knjige i drugu knjižničnu građu te šalju povratnu informaciju. (6) Dobra organizacija može riješiti probleme ograničenosti prostora i financijskih sredstava, osigurati kompletnu tehničku obradu i distribuciju knjiga u pojedine narodne knjižnice i (7) Narodne knjižnice koje su prihvatile manjinsku zbirku ili surađuju u procesu međuknjižnične posudbe pripomoći će boljem upoznavanju i razumijevanju pripadnika raznih naroda, koji žive u zajedničkoj domovini, ali i naroda u matičnoj zemlji i pripadnika njegove dijaspe⁵⁵.

Model prema kojem knjižnice nacionalnih manjina međusobno surađuju i s nacionalnim knjižnicama matičnih zemalja optimalan je za hrvatske uvjete, a priznat je i od strane stručnjaka na II. konferenciji NAPLE (National authorities on public libraries in Europe) održanoj u Supetru na Braču od 5. do 8. listopada 2005.

Projekti su dio narodnih knjižnica, što ujedno znači da osiguravaju knjižnične usluge za sve kategorije i dob stanovništva cijele zajednice, pa tako i nacionalne manjine u njihovim potrebama koje su specifične. Programi uključuju nabavu građe na jezicima manjina, osiguravanje korištenja knjižne i neknjižne građe, tribine i predavanja, izložbe, kao i međuknjižničnu posudbu za pripadnike manjina koji žive izvan sjedišta središnjih knjižnica i prihvaćaju pozitivna načela otvorenosti sustava, promociju kulturnog nasljeđa drugog naroda, animiranje potencijalnih korisnika i svih građana koji pripadaju većinskom narodu, ne samo nacionalnim manjinama. Prema Modelu voditelj središnje knjižnice treba biti pripadnik

⁵⁵ Todorčev Hlača, Katarina. Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj ; Radna grupa za manjinske knjižnice HKD-a. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/757> (16.07.2015.)

nacionalne manjine što podrazumijeva da dobro poznaje manjinski jezik i kulturu, kao i knjižničnu produkciju u matičnoj zemlji te načine i mogućnosti nabave građe.

Postoji velika razlika između zbirki na stranim jezicima koje posjeduju knjižnice u mnogim europskim državama i središnjim knjižnicama u Hrvatskoj, osim što su i jedne i druge smještene u narodnim (javnim) knjižnicama kako bi bile namijenjene potrebama većinskog stanovništva. Središnja knjižnica nacionalne manjine je stručna služba koja raspolaze vlastitim sredstvima za nabavu i ostvarenje programa koje određuje Ministarstvo kulture, pri čemu ima odgovornost kreirati vlastitu politiku rada i nabave građe. U velikoj mjeri, smatra voditeljica Središnje knjižnice Rusina i Ukrajinaca i predsjednica Radne skupine za manjinske knjižnice pri Hrvatskom knjižničarskom društvu, K. Todorev Hlača, potiče se duh knjižničara i suradnja s korisnicima što naposljetku poboljšava rezultate rada. Neposrednim kontaktima s članovima, pojedinačnim korisnicima, dopisivanjem i anketiranjem, voditelj može doći do informacija koje čine temelj politike nabave građe. Građa mora biti zastupljena na više razina, od visokostručne tematike do građe pristupačne onima koji još ne znaju dostatno matični jezik, najviše za djecu pripadnika nacionalnih manjina.

Kreiranje nabavne politike uključuje građu koju u većoj mjeri čini beletristika, povijest i književna tradicija jednog naroda, povijesni romani i sabrana djela klasika i knjiga popularnih suvremenih autora, sve do slikovnica za najmlađu populaciju.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti specijalnim zbirkama koje su od neprocjenjive važnosti, zatim referentna zbirka enciklopedijskih izdanja, raznovrsnih rječnika, pravopisa, leksikona za odrasle i za djecu, ploče, audio i videokasete, CD-romova s etno, klasičnom i suvremenom glazbom u sklopu glazbenog odjela narodne knjižnice ako u sklopu nje odjel postoji. Voditelj pritom samostalno obrađuje knjige i drugu građu, inventarizira, klasificira i katalogizira građu prilagođeno programu ZaKi koji je za potrebe Knjižnica grada Zagreba razvilo poduzeće Viva Info iz Zagreba.

Jedan od najvećih izazova predstavlja kako doći do korisnika koji su raseljeni po cijeloj državi, od malih skupina do onih koji žive samostalno diljem Hrvatske. S razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija ti problemi su i dalje prisutni, a zasad se kao pomoć koriste online bilteni, internetske stranice, međuknjižnična posudba, e-katalozi, iako često korisnici nisu upoznati s produkcijom matične zemlje, niti kako ili što točno trebaju tražiti u katalozima. Informacijska služba u tom smislu nije u mogućnosti organizirati informatora – stručnjaka za manjinu koji bi bio dostupan cijelo radno vrijeme knjižnice, pa

tako informaciju korisnici mogu dobiti putem telefona ili elektroničke pošte, mogu ugovoriti sastanak sa voditeljem, planirati posjet knjižnici s ciljem pronalaženja određene literature ili materijala za istraživanje i tematske radove. Krajnji cilj knjižnice je stvoriti kod korisnika naviku korištenja i dolaska, posudbu građe i korištenja u svojem poslu ili razmjeni međuknjižničnom posudbom za sve koji žive izvan mjesta gdje je smještena središnja manjinska knjižnica. Ankete i povratne informacije od velikog su značaja knjižničarima kako bi mogli poboljšati kvalitetu nabave i usluga, jedino što je vrlo često otežavajuća okolnost nedostatak prostora ili manjak financija. Ograničen broj zaposlenika i financijskih sredstava otežavaju provođenje projekta koji bi pripadnicima etničkih grupa trebao osigurati mogućnost očuvanja svog jezika korištenjem knjižne građe, neovisno o tome u kojem gradu ili mjestu se nalazi u Hrvatskoj. Kako bi se ti problemi mogli minimizirati, smatra se da je potrebno organizirati suradnju s ravnateljima i kolegama iz narodnih knjižnica koji će biti zaduženi za rad s dijelom fonda namijenjenom za nacionalne manjine. Kako će knjige na stranim jezicima biti uvedene u fond, da li putem knjižničnog stacionara s manjom referentnom zbirkom, bez računalne posudbe (što se na kraju pokazalo neučinkovitim) ili predajom građe iz fonda manjinske knjižnice narodnoj knjižnici na dar s preuzimanjem katalognog zapisa, ovisi o načinu kako će se posao organizirati u poslovanju knjižnice. Središnja knjižnica izrađuje informacijska pomagala (katalozi, bilteni, letci s anotacijama za najnoviju građu, popisi muzikalija) koja se šalju u svaku knjižnicu u kojoj se ukazuje potreba za knjigom na manjinskom jeziku i tako koordinira posudbe za knjige koje se nalaze po cijeloj zemlji. Kvalitetna mreža fondova manjinske knjižnice na kraju osigurava mogućnost posudbe za svakog pripadnika manjine i za sve koji žive u Hrvatskoj, a koji su zainteresirani za građu.

Radna grupa za manjinske knjižnice predložila je da se preciznije regulira status središnjih knjižnica nacionalnih manjina i njihov djelokrug rada unutar Zakona o knjižničarstvu, i posebno unutar Pravilnika o matičnoj djelatnosti, te da se regulira dostava obveznog primjerka središnjim knjižnicama manjina za sve publikacije koje su tiskane na manjinskom jeziku u Hrvatskoj. Izrađen je i Vodič po knjižnicama nacionalnih manjina, a priprema se i dodatak Vodiču u elektroničkom izdanju gdje bi manjinske knjižnice bile predstavljene audiovizualnim prezentacijama, virtualnim šetnjama ili fotogalerijama. Analiza postojećeg stanja i organiziranje okruglih stolova u budućnosti poput „Multifunkcionalnost manjinskih knjižnica. Strategija razvoja unutar mreže narodnih knjižnica prema postojećem modelu“ pokazuje da se, ukoliko projekt bude poduprt od strane Ministarstva kulture ili Grada,

manjinske knjižnice i nacionalne kulturne politike nastavljaju razvijati u smjeru veće prisutnosti i otvorenosti prema široj javnosti.

6.3. Središnja knjižnica Rusina i Ukrajinaca - Knjižnice grada Zagreba (KGZ)

Knjižnica za nacionalne manjine Rusina i Ukrajinaca otvorena je u Zagrebu 9. prosinca 1995. godine u okviru projekta Vlade Republike Hrvatske i djeluje istovremeno kao kulturni centar. Glavni dio fonda knjižnice smješten je u Gradskoj knjižnici u Zagrebu, a dijelovi građe iz fonda mogu se posuđivati u narodnim knjižnicama u Vinkovcima, Lipovljanima, Sisku, Vukovaru, Petrovcima i Puli. Zbirka sadrži knjige, časopise, novine te AV građu, kao i referentnu zbirku u kojoj su enciklopedijska izdanja, rječnici, leksikoni, pravopisi za odrasle i za djecu, ilustrirane monografije gradova, regija i pokrajina matične zemlje, zatim rijetka izdanja na rusinskom, ruskom i ukrajinskom jeziku. 2009. fond je sadržavao 1738 knjiga, 218 svezaka periodike, 877 jedinica audiovizualne građe, od čega je bilo 1020 jedinica posuđeno od ukupno 783 ljudi koji su učlanjeni u knjižnicu (od toga 142 djece). Građa Središnje knjižnice smještena je u Informativno-posudbenom i Glazbenom odjelu Gradske knjižnice, a posuđuje se pod istim uvjetima kao i sva ostala građa Knjižnica grada Zagreba putem knjižničkog sustava ZaKi.

Veći dio zbirke čini beletristika, zatim djela iz povijesti koja govore o postanku i razvitku pradomovine, studije o etnografiji, etimologiji, folklornoj tradiciji, udžbenici i rječnici, a posebno je vrijedna zbirka fotoalbuma kojima su predstavljeni gradovi, krajevi i kulturna baština Ukrajine. Knjižnica surađuje s brojnim institucijama i udrugama kao i s Katedrom za ukrajinski jezik i književnost Odsjeka za slavenski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a ujedno i kao kulturni centar organizira zajednička događanja, izložbe, koncerte, književne i glazbene večeri na kojima se okupljaju predstavnici rusinske i ukrajinske manjine, kao i svi ostali zainteresirani građani. Cilj knjižnice je osigurati svakom pripadniku manjine mogućnost učenja vlastitog jezika, a isto tako i dostupnost građe svim zainteresiranim čitateljima u Hrvatskoj.

Najznačajniji projekti koji se povremeno organiziraju su „Dani ukrajinske kulture“ koje održava Gradska knjižnica Zagreba u sklopu ciklusa „Svijet u Zagrebu“. Na zajedničkim događanjima u suradnji s Odsjekom za slavenski jezik i književnost Filozofskog fakulteta

u Zagrebu i Veleposlanstva Ukrajine u RH, predstavljaju se knjige prevedene na ukrajinski i rusinski jezik koje su tiskane u Hrvatskoj, predstavljaju se prinove što se organizira u sklopu ciklusa „Ukrajinci naši sugrađani“. Također se organiziraju i dopunske nastave za djecu u Ljetnoj školi.

Do sada su u prostorima Središnje knjižnice u Gradskoj knjižnici u Zagrebu organizirane godišnje izložbe „Ukrajinska nacionalna kuhinja u narodnom kalendaru“, „Kijevska Rusija – kolijevka Slavena“, „Ukrajinska narodna nošnja“, „Tradicionalni glazbeni instrumenti Ukrajine“, „Tisućljeće ukrajinske književnosti“, „Ukrajina u knjizi, glazbi i slici“, „Ukrajinska tradicionalna pisanica“ i dr., nakon čega su putovale diljem Hrvatske kroz više gradova, Vinkovce, Slavonski Brod, Lipovljane, Rijeku, Opatiju, Požegu, Vukovar, Petrovce i dr.

Važne su također književne večeri pa knjižnica redovito sudjeluje u obilježavanju „Mjeseca hrvatske knjige“ tematskim izložbama, književnim večerima, predavanjima i predstavljanjima knjiga. Jedna od tradicionalnih književnih večeri održava se povodom rođenja klasika ukrajinske književnosti Tarasa Ševčenka i drugih ukrajinskih književnika.

Središnja knjižnica Rusina i Ukrajinaca pruža izvore informacija i djeluje kao svojevrsno središte za promidžbu, animaciju, širenje i približavanje kulturne baštine manjinskog naroda⁵⁶ svima koji žive u Hrvatskoj.

⁵⁶ Usp. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj: Vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010., str. 47-48.

6.2. Središnja knjižnica Albanaca – Knjižnica „Bogdan Ogrizović“

Središnja knjižnica Albanaca osnovana je 1994. godine i djeluje u sklopu Knjižnica grada Zagreba – Knjižnice i čitaonice „Bogdan Ogrizović“. Knjižnični fond smješten je kraj Odjela knjiga na stranim jezicima i audiovizualnog odjela na katu knjižnice. Početni fond sakupljen uz pomoć albanske zajednice u Hrvatskoj, brojio je 460 svezaka knjiga, a danas ima više od 2.360 jedinica građe koja je obrađena i putem mrežnog kataloga dostupna za posudbu.

Naslovi koje knjižnica sakuplja su uglavnom teme iz albanske književnosti i različitih područja znanosti na albanskom jeziku, knjige iz područja povijesti, od Ilira do suvremene povijesti albanskog naroda. Knjižnica posjeduje i malu referentnu zbirku rječnika, jednojezični rječnik albanskog jezika, enciklopedijske rječnike, zbirku etnografske literature te zbirku stare i rijetke knjige iz 19. stoljeća. Knjižnica nabavlja i prema financijskim mogućnostima nekoliko časopisa: Klan, Jeta, Mehr Licht! književne časopise, Ura, Shqip, mjesečnik iz područja kulture i književnosti te znanstvene časopise Studime Filologjike, Albanologjike i Historike. Zbirka obuhvaća djela svih književnih vrsta, važnija djela albanskih autora svih područja na kojima žive Albanci te manji broj djela svjetske književnosti prevedene na albanski jezik. Knjižnica također ima zbirku audiovizualne građe: videokasete s povijesnim i suvremenim filmovima, CD i DVD-romove s izvornom narodnom albanskom glazbom.

Fond posjeduje i dječju književnost na albanskom jeziku, dječje enciklopedije, atlase, rječnike, dječju periodiku i druge publikacije, a općenito je dječji fond u stalnom porastu građe, dostupan učenicima i nastavnicima kojima je potrebno za stručno usavršavanje. Knjižnica navodi da je rad s djecom bio jedna od najvažnijih aktivnosti Središnje knjižnice Albanaca, tako da je voditeljica knjižnice u ranijim razdobljima razradila poseban model rada i kroz dopunsku nastavu podučavala djecu povijest, zemljopis, likovni i glazbeni odgoj, od kojih su mnogi znali govoriti, ali ne i pisati i čitati na albanskom jeziku. 2010. godine bile su pokrenute nastavne aktivnosti i u zapadnom dijelu Zagreba, u Rijeci i u Puli. Može se naglasiti da je također preveden hrvatski dječji roman Divlji konj Božidara Prosenjaka i dvije drame za djecu Mire Gavranca.

Od 2009. godine, u suradnji s Udrugom albanskih žena „Drita“, Knjižnica je pokrenula vrlo uspješan tečaj za učenje albanskog jezika za djevojke i žene. Promicanje albanskog

jezika i pisane riječi putem knjižničnih aktivnosti i posebnih programa odvija se najviše kroz predstavljanje knjiga, obilježavanje važnih datuma albanske povijesti ili književnosti, izložbama od kojih se mogu izdvojiti izložba posvećena najvećem albanskom junaku Skenderbegu, izložba posvećena Majci Terezi, jednoj od najvećih svjetskih humanitarki u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, izložba albanskih nošnji iz svih područja na kojima žive Albanci, izložba rijetkih knjiga iz 19. stoljeća – poklon Nacionalne knjižnice iz Tirane te tematska izložba fotografija iz povijesti albanskog naroda.

Od glazbenih događanja važna su bila gostovanja i kulturne večeri posvećene istaknutim umjetnicima i glazbenim kritičarima iz Prištine i Tirane, svjetski poznate glazbene umjetnice Nexhimije Pagarusha, zatim gostovanje talentiranog gitarista Petrit Çekua, polaznika zagrebačke Muzičke akademije i soprano solističke pjevačice Shpresa Gashi.

Najvažnija manifestacija albanske zajednice u sklopu koje se održavaju predavanja i tribine je „Tjedan albanske kulture u Hrvatskoj“ u kojoj Knjižnica aktivno sudjeluje. Knjižnica uspješno surađuje s knjižnicama i drugim institucijama iz Tirane i Prištine. Raznovrsna predstavljanja, kulturne i književne večeri za promicanje cjelokupne albanske kulture i aktivnosti, Knjižnica ostvaruje uz dobru suradnju i s Veleposlanstvom Albanije i Veleposlanstvom Kosova, Unijom zajednica Albanaca u Republici Hrvatskoj, Vijećem albanske nacionalne manjine grada Zagreba i dr., kao i Osnovnom školom Ivana Merza u Zagrebu gdje se odražava dopunska škola na albanskom jeziku s ciljem sustavnog poticanja na čitanje.

7. ZAKLJUČAK

Karakteristično je za razvoj multikulturalnih knjižnica u Kanadi, SAD-u i Australiji, insistiranje na razumijevanju lokalne imigracijske i etničke socijalne dinamike, naslijeđu indigenih naroda, ljudskim pravima, na kulturalnoj i jezičnoj senzibiliziranosti za kreiranje multikulturalnih programa, pružanje knjižničnih usluga mnogobrojnim etničkim manjinama i zajednicama unutar jedne središnje knjižnice te kreiranje veza između lokalnih institucija i aktivno poticanje ljudi lokalne zajednice na građanski angažman. Multikulturalizam je određena perspektiva na društvene odnose, a manje doktrina koja bi pokušavala biti opće univerzalna ili nastojala generalizirati svoje kulturne tokove naspram drugih. Osvješčivanjem razmjene i dijaloga između i prožimanja kultura, moguće je doći do interkulturalnih istinskih univerzalnih vrijednosti koje neće generalizirati kulturne izvore i učinit će to neprisilno razmjenjivanje mogućim, u čemu je uloga knjižnica (kao i ostalih kulturnih i obrazovnih institucija) kao mjesta razmjene znanja i informacija od velike važnosti. Pojam „etnički“ u starijim zemljama Europe kao što su Velika Britanija, Francuska ili Njemačka, u sebi često nosi konotaciju nečeg stranog i teško je u tim okolnostima definirati etnički identitet jer se pojavljuje u matrici socijalnih obrazaca i vrijednosti koje su se stotinama godina, uglavnom dugo vremena ukorjenjivale u tradicijama tih zemljama. U zemljama Novog svijeta gdje su živjeli indigeni narodi prije dolaska imigranta i europske većine doseljenika postoji tendencija da se pojam etniciteta odvoji od nedavne imigracije i da se svatko tretira kao pripadnik neke od etničkih grupa (engleske, škotske, velške, irske, francuske, poljske, njemačke, češke, libanonske, afroameričke, američko-indijanske i mnogih dr.) koja ima svoje naslijeđe kojim doprinosi multikulturalnom, multietničkom društvu⁵⁷.

Multikulturalizam teži povećanju uključivosti, kooperativnosti nasuprot raznih oblika isključivanja koji se mogu pojavljivati u društvenim i političkim odnosima. Važno je unutar različitih rasprava o važnosti multikulturalizma i interkulturalizma u suvremenom društvu, prisjetiti se mogućnosti stalne implementacije UNESCO-ve Deklaracije koja teži putu „ka većoj solidarnosti na bazi priznavanja kulturne raznolikosti, svijesti o jedinstvu čovječanstva i razvijanju interkulturalne razmjene“. Članak 6. Deklaracije podsjeća da za „osiguravajući slobodan protok ideja putem riječi i

⁵⁷ Zielinska, Marie F., Krikwood, Francis T. Multicultural Librarianship : an international handbook. Munchen : K. G. Saur, 1992., str. 20.

slike, treba se postarati da sve kulture dođu do izražaja i da ih drugi upoznaju. Sloboda izražavanja, pluralizam medija, višejezičnost, podjednake mogućnosti pristupa umjetnosti i znanstvenom i tehničkom znanju, uključujući i njegove digitalne forme, kao i mogućnost da sve kulture imaju pristup sredstvima izražavanja i širenja, garanti su kulturne raznolikosti“. Ako želimo da kulturna raznolikost kroz perspektivu multikulturalizma postane dostupna svim ljudima, ne preostaje drugo nego navedene principe kojima se promiče i štiti pravo na izražavanje, mišljenje i zaštitu osobnih i manjinskih sloboda, pravo na pristup informacijama i znanju, usvajati i razvijati kroz kulturne institucije kao što su knjižnice, muzeji, arhivi i obrazovne institucije, škole i fakultete.

Migracije stanovništva u Hrvatskoj nisu prisutne u tolikoj mjeri koliko u većim europskim, sjevernoameričkim ili općenito zapadnim zemljama, pa se ne pokazuje potreba da se u većim središnjim hrvatskim knjižnicama formiraju zajednički fondovi na manjinskim jezicima, jer nema barem zasad, ni dostatnih financijskih sredstava. Hrvatski model razvoja knjižnica nacionalnih manjina više se bazira na multinacionalnoj zajednici (devet nacionalnih manjina koje se odnose prema državi u kojoj žive i na državu iz koje su došli, prema europskom modelu shvaćanja etniciteta kroz nacionalnost) i toleranciji prema manjinama, gdje se za svaku manjinsku skupinu (albansku, češku, mađarsku, austrijsku, rusinsku i ukrajinsku, slovačku, slovensku, srpsku i talijansku) razvijaju odvojeni fondovi i autentične zbirke u središnjim narodnim knjižnicama sedam (7) većih gradova Hrvatske. Na temelju tog modela voditelji iz središnjeg ogranka kreiraju plan nabave, načine posudbe i kulturne programe za manjinske skupine i sve zainteresirane, a građa se distribuira i u manje knjižnice diljem Hrvatske, kako bi došle do zainteresiranih čitatelja koji mogu živjeti i na posve drugom kraju zemlje. Usluge se ne mogu razvijati tempom kojim bi vjerojatno voditelji željeli jer se sva raspoloživa sredstava za provođenje projekata i programa osiguravaju od strane Ministarstva kulture ili Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport. Financije su često kamen spoticanja pri provođenju različitih vrsta programa, ali to ne bi trebalo biti zapreka dobroj namjeri i potrebi da se multikulturalni model nastavi razvijati u budućnosti. Središnje knjižnice nacionalnih manjina su prema mišljenju struke, od posebnog interesa za cijelu kulturnu javnost.

LITERATURA:

Knjige:

1. IFLA. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010 IFLA..
2. Kymlicka, Will. Multikulturalno građanstvo : liberalna teorija manjinskih prava. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2003.
3. Mesić, Milan. Multikulturalizam : društveni i teorijski izazovi. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
4. Ruhig Du Mont, Rosemary; Buttlar, Lois; Caynon, William. Multiculturalism in Libraries. Westport, Connecticut ; London : Greenwood Press, 1994.
5. Sen, Amartya. Identitet i nasilje : iluzija sudbine. Zagreb : Poslovni dnevnik : Masmedia, 2007.
6. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-inim manifestom za multikulturalnu knjižnicu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
7. Središnje knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj: Vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
8. Young, Iris Marion. Pravednost i politika razlike. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk, 2005.
9. Zielinska, Marie F., Krikwood, Francis T. Multicultural Librarianship : an international handbook. Munchen : K. G. Saur, 1992.

Elektronički izvori:

1. American Indian Library Association. URL: <http://ailanet.org/about/> (23.07.2015.)
2. Cordes, S. Broad Horizons: The Role of Multimodal Literacy in 21st Century Library Instruction. IFLA, Milano, 2009. URL: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/94-cordes-en.pdf> (18.07.2015.)
3. Danish Library Center. Stadtbiblioteket Kopenhagen. URL: <http://www.statsbiblioteket.dk/forbiblioteker/sbci/english> (17.07.2015.)
4. Defining Multiculturalism. IFLA, 2005. URL: <http://archive.ifla.org/VII/s32/pub/multiculturalism-en.pdf> (14.07.2015.)
5. Indigenous Knowledge Centres. State Library of Queensland. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us/indigenous-knowledge-centres> (26.07.2015.)
6. Library and Archives Canada. Aboriginal Heritage. URL: <http://www.bac-lac.gc.ca/eng/discover/aboriginal-heritage/Pages/introduction.aspx> (21.07.2015.)

7. Library and Archives Canada. ARCHIVED - Multicultural Resources and Services. URL: <https://www.collectionscanada.gc.ca/multicultural/005007-305-e.html> (21.07.2015.)
8. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. URL: <http://www.unhcr.rs/media/Medjunarodna%20konvencija%20o%20ukidanju%20svih%20oblika%20rasne%20diskrimi.pdf> (11.07.2015.)
9. Multicultural Bridge. OPAL Project November 2008. URL: http://www.slq.qld.gov.au/_data/assets/pdf_file/0019/123265/Final_multicultural_Bridge_3_.pdf (26.07.2015.)
10. Multicultural Engagement Framework. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us/corporate/publications/planning/multicultural-action-plan> (25.07.2015.)
11. Multicultural service goals. Toronto Public Library. URL: <http://www.torontopubliclibrary.ca/new-to-canada/> (22.07.2015.)
12. Multilingual Glossary Multicultural Services. New South Wales State Library. URL: <http://www2.sl.nsw.gov.au/multicultural/glossary> (15.07.2015.)
13. New to Canada. Toronto Public Library. URL: <http://www.torontopubliclibrary.ca/new-to-canada/> (21.07.2015.)
14. New York Public Library. Immigrant Services. URL: <http://www.nypl.org/help/community-outreach/immigrant-services> (24.07.2015.)
15. Obrazovanje za mir i multikulturalizam: Priručnik za trenere. Agencija lokalne demokracije Sisak. URL: http://www.lda-sisak.hr/uploads/lda-sisak/publikacije/croatian_text.pdf (12.07.2015.)
16. Queens Library. Citizenship and Immigration. URL: <http://www.queenslibrary.org/services/citizenship-immigration> (24.07.2015.)
17. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. // *Official Journal of the European Union* L394/10, 2006. URL: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf (19.07.2015.)
18. Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: [www.hkdrustvo.hr/datoteke/835/vbh/God.53\(2010\).br.1](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/835/vbh/God.53(2010).br.1) (14.07.2015.)
19. Središnje knjižnice nacionalnih manjina. Ministarstvo kulture. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=200> (29.07.2015.)
20. State Library of Queensland. About Us. URL: <http://www.slq.qld.gov.au/about-us> (25.07.2015.)
21. Stričević, Ivanka. Multikulturalna pismenost u knjižnici – temelj interkulturalnog dijaloga. 2011. URL: http://www.nsk.hr/wp-content/themes/nk/savjetovanje2011/Ivanka_Stricevic.ppt. (18.07.2015.)

22. The Open Road...exploring diversity on the web. Digital inclusion. URL:
http://www.openroad.net.au/digital_inclusion (26.07.2015.)
23. Todorčev Hlača, Katarina. Model središnjih knjižnica nacionalnih manjina u Hrvatskoj ;
Radna grupa za manjinske knjižnice HKD-a. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL:
<http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/757> (14.07.2015.)
24. Univerzalna deklaracija UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti. URL:
http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_hr.pdf (11.07.2015.)
25. Welcome, Stranger: Public Libraries Build the Global Village. Urban Libraries Council, USA.
2008. URL: http://www.centrecountyreads.org/sites/centralpalibraries.org/files/ws_toolkit.pdf
(22.07.2015.)

Knjižnice u multikulturalnom društvu: usporedba hrvatskih narodnih knjižnica sa odabranim primjerima iz svijeta

Sažetak:

U ovom radu polazi se od razvoja ideja multikulturalizma i interkulturalizma u zapadnim zemljama i današnjem globalnom informacijskom društvu ubrzanog tehnološkog razvoja, koje pojavom sve većih migracija i mobilnosti stanovništva postaju sve važnijom temom društvenih rasprava i razmatranja načina na koje se razvijaju multikulturalne knjižnice. Knjižnice, kao informativni centri u lokalnim zajednicama mogu mnogo doprinijeti razvoju multikulturalne pismenosti i dijaloga između kultura. Karakteristično je za razvoj knjižnica u Kanadi, SAD-u, Australiji i Danskoj, prema „politici priznavanja“, insistiranje na razumijevanju lokalne imigracijske i etničke socijalne dinamike, naslijeđu indigenih naroda, ljudskim pravima, na kulturalnoj i jezičnoj senzibiliziranosti za kreiranje multikulturalnih programa te pružanje knjižničnih usluga mnogobrojnim etničkim manjinama i zajednicama kroz središnje knjižnice. Uključuje i kreiranje veza sa lokalnim institucijama uz aktivno poticanje ljudi lokalne zajednice na građanski angažman. Kroz međunarodne dokumente i primjere javnih i narodnih knjižnica u zapadnim zemljama i u Hrvatskoj prikazano je kako se promiču principi na kojima se štiti pravo na izražavanje, mišljenje i zaštitu individualnih i manjinskih sloboda, pravo na pristup informacijama i znanju, usvajanju i razvijanju istih kroz kulturne institucije. Multikulturalne knjižnice su prema mišljenju struke, od posebnog interesa za kulturnu i širu javnost.

Ključne riječi: multikulturalizam, politika priznavanja, interkulturalizam, multikulturalne knjižnice, multikulturalna pismenost, središnje knjižnice nacionalnih manjina

Libraries in a multicultural society: a comparison of Croatian public libraries with selected examples from the world

Summary:

This paper starts from the development of ideas of multiculturalism and interculturalism in the Western countries and today's global information society of rapid technological development. The emergence of growing migration and population mobility are becoming increasingly important topic of social discussion and consideration of ways in which to develop a multicultural library. Libraries, as well as information centers in local communities have much to contribute to the development of literacy and multicultural dialogue between cultures. It is characteristic for the development of libraries in Canada, the US, Australia and Denmark, according to the "politics of recognition", the insisting on understanding the local immigration and ethnic social dynamics, heritage of indigenous people, human rights, the cultural and linguistic sensibility to create multicultural programs and providing library services numerous ethnic minorities and communities through the central libraries. Includes creating links with local institutions, with the active encouragement of the people of the local community on civic engagement. Through international documents and examples of public libraries in Western countries and in Croatia, paper shows how are promoted the principles that protect the right to freedom of expression, opinion and the protection of individual and minority freedoms, the right of access to information and knowledge, adoption and development of the same through cultural institutions. Multicultural libraries are in the opinion of the profession, of particular interest to the cultural and the general public.

Keywords: multiculturalism, politics of recognition, interculturalism, multicultural public library, multicultural literacy, central libraries of national minorities